

NAPREDNA
MISEL

ČASOPIS ZA NAPREDNO KULTURO

IZDAJA IN UREJA:
DR. MIHAJLO ROSTOHAR

MCMXII.

LETO: I.

ZVEZEK: 2.

DEKADENTNA JAVNOST.

Vsaka družba, vsak narod ima svojo javnost. Vsakdo jo dobro čuti. Govorimo k javnosti in o javnosti. K javnosti govorimo, če od nje kaj hočemo, o javnosti pa, če jo kritiziramo. Merimo pri tem one „faktorje“ ali kroge, ki imajo merodajen vpliv na ostalo družbo, ki s svojo avtoriteto in politično močjo v njej odločujejo, ji določujejo socialno razpoloženje, nravno naziranje in kolektivno voljo. V tem smislu govorimo o napredni javnosti, o katoliški javnosti in o slovenski javnosti.

Kar se v družbi godi, se godi v imenu javnosti in ž njeno voljo, in kar se ne sme in ne more zgoditi v tem je zopet merodajna javnost. Naravno, da kakršna je javnost, taka mora biti vsa družba; kakršna je današnja slovenska javnost, taka mora postati tudi vsa slovenska družba, ves narod. Velevažno je vprašanje: ali ima javnost tudi odgovornost za to, kar v družbi naredi in za družbo, kakršno jo naredi? Konkretno: ali ima slovenska javnost odgovornost za slovensko družbo, slovenski narod, kakršnega naredi?

Merodajna javnost, če jo konkretno vzamemo, je pravzaprav vedno politična stranka, po kateri se izvršuje volja večine. Kot večina ima torej moč, svojo voljo izvrševati in omejevati ter določevati akcije manjšine; zato ima pa tudi odgovornost za vso javnost. Če abstrahiramo od nerazsodne mase, ki nima niti svojega naziranja niti lastne volje, ampak sugerirano naziranje in voljo voditeljev, reducira se javnost na prav ozek krog voditeljev, torej na nekatere osebe, ki so odgovorne za svoje javno delovanje oziroma celokupne družbe interesov. Soodgovorni pa so tudi vsi, ki vedoma podpirajo njih vpliv s tem, da jim dajejo večino in moč.

Tudi slovenski narod ima svojo javnost, ki jo pa danes reprezentira klerikalizem in je v konkretnem izražena v „Slov. Ljudski Stranki“, ki dela ljudsko voljo, določuje mu njegovo socialno razpoloženje in nravno naziranje. Vsa odgovornost za to, kakršna je in bo slovenska družba, pade brezdvomno na klerikalno stranko in nje voditelje.

Poglavitna dolžnost javnosti je, da dela zdravo, trezno politiko, katere najvišja naloga je skrb za pospeševanje interesov

celokupne družbe, torej dolžnost slovenske javnosti je, skrbeti za blaginjo celokupnega naroda. Vodilna stranka v narodu, reprezentantinja njegove javnosti, ki interese celokupnosti zanemarja, jih zapostavlja svojim strankarskim interesom ali osebnim interesom posameznih voditeljev, stranka, ki oškoduje javne interese s tem, da ubija s strankarskim fanatizmom čut narodne solidarnosti, da iz strankarskega egoizma gazi javno moralo, ubija čut za resnico in pravico, taka javnost je dekadentna, ni sposobna vršiti svojih nalog ter dolžnosti in nima več pravice do eksistence.

V tem smislu govorimo o dekadenci slovenske javnosti, o dekadenci klerikalne stranke na Slovenskem. Poglavitna programna točka te stranke je obramba in utrditev kakoliške vere, v politiki pa so notorični ateisti in krivoverci, ljudje, ki svoje katoliško prepričanje in gorečnost hlinijo le zato, ker imajo od tega materialnih koristi.

To so verski hinavci, kakršnih je v katoliških strankah vedno dovolj. Kar danes katoliški voditelji v politiki uče in delajo, to je v diametralnem nasprotju s tem, kar mora ali bi moral učiti duhovnik kot služabnik cerkve. Moje kraljestvo ni od tega sveta, je rekel Kristus. Duhovnik v politiki pa se peha le za posvetno, lovi se za osebnimi koristmi, za denarjem, za politično močjo, da se ložje nad svojimi nesomišljeniki maščuje, jih preganja in muči.

Mir bodi med vami! pozdravil je Kristus apostole. Njegovi namestniki na zemlji pa danes sejejo sovraštvo in prepir, hujskajo soseda proti sosedu, brata proti bratu, ženo proti možu, otroke proti starišem.

Ljubi svojega bližnjega, kakor samega sebe, in odpuščajte tem, ki vas preganjajo, tako se glasi Kristusova zapoved. Danes pa celo katoliški duhovniki, duševni vodje „Slovenske Ljudske Stranke“ uče: nasprotniku nož naravnost v srce! Liberalci so konjederci. Samo brezmejno zaničevanje zaslužijo. Liberalce smete goljufati brez greha. Pravi klerikalec zvečer, ko gre spat, izprašuje vest, če je čez dan dovolj zaničeval liberalce in liberalizem. Liberalce je treba gospodarsko in politično končati. Liberalcev je hrbet, klerikalcev pa je bič! Tako govore danes ljudje v katoliški stranki, na čelu ji katoliški duhovniki sami, da, tudi delajo tako. In vse to v imenu vere in zaradi vere!

Katoliška vera in morala se utrjuje v politiki, torej z versko hinavščino, z nemoralnostjo, s političnim nasiljem, z lažjo, obrekovanjem, z goljufijo, s sleparstvom i. t. d. Tako nam pričajo sodne razprave in obsodbe po Slovenskem dan na dan. Na zatožni klopi pa ne sedi le naš nevedni, zapeljani kmet, ampak

tudi duhovnike, katoliške akademike, politike in žurnaliste, ki so pravi inspiratorji ljudstva, zasači včasih roka pravice. Danes ni menda na vsem svetu bolj obrekljivega in lažnjivega časopisa kakor je glasilo Slovenske Ljudske Stranke „Slovenec“. O sirovih in antisocialnih manirah današnje katoliške javnosti niti ne govorimo.

Taka je torej katoliška politika v praksi. V nedeljo pa stopi duhovnik na prižnico in bere evangelij — Kristusov nauk. Ljudstvo ga poslušša, zdi se mu zelo čudno; premišljuje in končno ugane pravo: krščanska vera je le nedeljska pobožnost, za vsakdanje dni v življenju je pa zopet drugače.

Tako postaja vera nedeljska zadeva, polagoma se uveljavlja med narodom dvojna morala, dvojna pravica in dvojna resnica, ena za sebe, druga za nasprotnika.

V tem se zrcali vsa duševna propalost katoliške javnosti na Slovenskem.

Klerikalna stranka hoče delati tudi za narod — z Bogom in Marijo! Toda njih narodno navdušenje se kaže v praksi kot gola hinavščina.

Kako so nekdam grmeli klerikalci zaradi dogovora narodno-napredne stranke z nemško stranko na Kranjskem, ki se je bil sklenil v svrhu, da bi bila v deželnem zboru napredna večina. Še le danes, ko imajo v deželi politično moč klerikalci, se da presoditi, koliko velikega pomena je bil ta dogovor za napredek slovenskega naroda. Kakor smo takrat narodno in kulturno napredovali, tako danes za klerikalnega režima na vsej črti nazadujemo. Ogenj in žveplo so metali klerikalci takrat na narodno-napredno stranko. Ko pa je ta koalicija v deželnem zboru razpala, se ista stranka, isti ljudje zvežejo z Nemci proti narodno-napredni stranki. Z obrekovanjem in intrigami proti narodno-napredni stranki so v zvezi z Nemci dosegli razpust ljubljanskega občinskega sveta in spravili so v to edino slovensko avtonomno korporacijo sedem Nemcev.

Ista stranka, ko je dosegla večino v deželnem zboru in v šolskem svetu, protežira nemško uradništvo v deželi na škodo slovenskega in ščiti nemške ponemčevalnice, pa niti ne gane, da bi se zakonitim potom enkrat za vselej zabranilo to, da bi nam nemške šole ne odnarodnjevale slovensko deco v središču slovenske zemlje.

Bijejo se na prsi in kričijo za narod. Noben naprednjak jim ni dosti naroden, kadar pa naprednemu človeku v splošnem razburjenju uide kaka neprevidna beseda, klerikalen narodnjakar

to takoj porabi in postane — naroden denuncijant. Ribnikarjev slučaj kaže, da je klerikalna stranka danes stranka organiziranih denuncijantov, ki ima pisarno v deželnem dvorcu. Ko bi katera slovenska stranka uprizorila to proti našim narodnim nasprotnikom, bi bilo obsojati to kot dejanje podlih ljudi, tembolj je vredno obsodbe, če denuncirajo narodnega človeka, ki se je bil spozabil v svojem narodnem ogorčenju. Tako se vzgojno vpliva na naše narodno ogrožene meje; dajamo jim tako lep vzgled požrtvovalnosti discipline in bratoljubja!

Stranka, ki hoče veljati za slovensko, pa zagreši po svojih voditeljih take narodne pregrehe, očitno kaže, da ni sposobna delati narodne politike, ker nima volje čuvati splošnih narodnih interesov. Javnost, v kateri igrajo vodilno vlogo taki ljudje, je gnila; v dostojni javnosti bi morali čez noč izginiti s površja. Če so taki ljudje celo poslanci in deželni odborniki, je to le dokaz, da se današnja slovenska javnost nahaja v popolni dekadenci.

Kultura je ogromna sila narodov v konkurenčnem boju. Moč naroda se ne meri več po njega številu, ampak po kulturi. Grki so nam poučen zgled, kaj premore visoka kultura maloštevilnega naroda proti številni premoči neizobraženega naroda. Celo malo Azijo si je podvrigel grški narod s svojo kulturo.

Prva naloga vsake narodne politike torej je, da povspešuje na vso moč izobrazbo in kulturo naroda. Kako izvršuje klerikalna stranka nalogo? Tako: da zanemarja slovensko šolstvo in preganja učiteljstvo, da je odtegnila vseučiliški fond njegovemu namenu posodivši ga brezobrestno svoji strankarski organizaciji in s tem položila temeljni kamen kulturnemu ognjišču, slovenskemu vseučilišču; tako: da je uničila slovensko gledališče, slovenski umetniški zavod in da ovira po svojih močeh kulturni napredek slovenskega naroda na vseh poljih. Naši sposobni ljudje se odrivajo zaradi prepričanja, duševno omejeni se protežirajo. Tako se naše duševne sile drobe in uničujejo.

Žalosten je človek, ko gleda to slovensko javnost in njeno delo, žalosten zaradi naroda, kateremu ubija npravno vest in uničuje duševno energijo.

Kaj je storiti?

Odgovor je enostaven. Iz naroda mora vskliti jedro, ki se bodo zbirali krog njega vsi boljši elementi slovenske družbe. Priti mora na površje druga javnost, javnost npravno krepkih, značajnih mož z globokim narodnim in kulturnim prepričanjem, javnost, ki bo vse sloje naroda, vso slovensko družbo, narodno, npravno in kulturno pomladila in prerodila. Naše mase so zdrave,

naš narod je sposoben življenja — čaka samo, da pride odrešenik, ki mu da vero v samega sebe in vzbudi njegovo duševno silo, ki ga bo gibala in dvigala do najvišje stopnje človeške popolnosti. Kdor svoj narod ljubi, premišluje o tem, kdor čuti v sebi sile, tudi deluje na to.

DR. EDVARD BENEŠ: POLITIČNE STRANKE IN STRUJE.¹⁾

II.

Razumljivo, da se hočejo razločevati obe te socialni sili kolikor le moreče po njih vnanjosti, po njih zunanjih znakih in karakterističnih obrisih. Zato nas pri analizi razlike politične stranke in socialnega gibanja zanima pred vsem njih najznačilnejši pojav: organizacija stranke in struje.

Zdi se namreč, da je stranka nekaj točnejšega, natančnejšega in razvitejšega, ko gibanje, ker je boljše in popolnejše organizirana. Zdi se, da tvori ravno ta organizacija v stranki natančno določeno telo in šele stranka dela iz nje socialni organizem. Treba je, da preiščemo, če je tudi v resnici tako. Vsaka stranka je sestavljena iz dveh elementov: iz notranjega: (lastna organizatorična podlaga stranke, organizirani člani in voditelji) in iz zunanjega: (ljudje, ki so vedno ali pa samo ob prilikah s stranko, volijo z njo in podpirajo njeno delovanje, toda niso organizirani; oba ta elementa lahko nazivamo tudi kot tvorni in trpni, aktivni in passivni element.

Aktivni element, to so ljudje, ki so v stranki organizirani, tvorijo v stranki docela veliko večino (socialisti v raznih državah). Tvorni element je večkrat jako močan. Toda pogosto je tudi organizacija zelo slaba. Vendar daje v vsakem slučaju ta element stranki izrazitejše in določnejše lice. Pri pojmu „stranka“ tudi mislimo vedno na ta notranji, solidni organizacijski kádr, ki reprezentira existenco stranke. Pri strujah ni teh organizacij, posebno ne v začetku. Vsaka stranka, ko nastaja, postaja na podlagi organizacije, iz vrste enako mislečih ljudij, če tudi je ta organizacija minimalna. Gibanje pa praviloma prihaja od

¹⁾ Napisano za „Napredno Misel“.

ene ali več oseb, ki dajejo inicijative in ustanavljajo še-le na podlagi svojega dela in agitacije organizacijo. Često ostane struja ali gibanje dolgo časa le v prvem stadiju svojega razvoja, — se sama ne organizira; zadostuje, da se poprime že raznih obstoječih naprav in da se na nje opre, zlasti na: časopise, revije, društva, v katerih soglaša vrsta ljudij z gibanjem, dalje na društva, ki imajo analogične smotre n. pr. razne inštitucije in šole, gospodarski zavodi, umetniški in dr. To pa ostaja v očeh opazovalca vedno kot znak negotovosti, nejasnosti in nedoločnosti. To je takorekoč anonimna družabna sila. Nasproti temu pa se bode zdela vsaka stranka, ki mora imeti neko organizacijo, na prvi pogled kot točnejša in jasnejša sila.

Toda te organizacije bi ne ustvarile družabnega organizma. Zakaj zgodi se večkrat — posebno dandanes — da se vsako gibanje organizira in sicer popolnoma analogično strankam. Razna gibanja, n. pr. republikansko, najprej tajno, takorekoč podzemeljsko, postaja, ko vlada večja demokratična svoboda, javno, piše se o njem, govori se zanj in je od najprej nejasna, neomejena družabna sila, utelešena v nekaj osebah, nekaj žurnalih. Toda sčasoma ustanovijo enako misleči društvo za boljšo propagando svojih idej, postajajo novi časopisi, prirejajo se organizirane akcije, shodi, meetingi, i. t. d.; ustanovljajo se podružnice po vsi deželi. Takšna organizacija je centralizirana s svojim centralnim ognjiščem: vodja in krajevna organizacija, agitatorji in krajevni odbori.

Analogija obeh teh sil je popolna, in v organizačnem delu ne more biti med njima temeljnega razločka. Seveda, dokler gibanje ni organizirano in je samo anonimna družabna sila, se zdi, da je razloček med njim in stranko jako majhen. Toda če se sčasoma organizira, izginine ta njegova negotovost, ker ima ravno tako, kakor stranka, zunanje elemente (priložnostne ali stalne podpornike raznih akcij) in pa notranji element (vodja in organizirani člani), ki so podvrženi ravno istim razmeram in vplivom v vzajemnih okolnostih tako pri gibanju kakor pri stranki, in na prvi pogled razlike med stranko in gibanjem. Ravno zato je sicer mogoče v nekaterih slučajih razločevati po vnanjem stranko od gibanja ozir. struje, tej ravno manjka organizacije, ki mora biti že v kali in v prvih začetkih vsake stranke, med tem ko je gibanje lahko samo popolnoma brezimna sila. Toda to ni resničen in trajen znak razlike. Ta razlika leži le v tem precej nejasnem in na zunaj nevidnem dejstvu, da mora biti stranka vedno organizirana do neke stopnje, dočim to pri gibanju ni potreba. Toda gibanje ima tudi lahko organizacijo, in v takem

slučaju ne more biti organiziranje znak razlike med obema elementoma.

K vprašanju organiziranja moramo še pripomniti, da igra to pri navadnem razločevanju stranke in gibanja često najvažnejšo ulogo. Pogostoma se odlikuje stranka pred analogičnim gibanjem deloma po dovršenejši organizaciji, deloma je razmerje zunanjih in notranjih elementov v stranki in gibanju različno. Razmerje med organiziranimi in neorganiziranimi gibanji pa je tako, da presega število neorganiziranih za mnogo število organiziranih. V dovršenih strankah tega ni. Toda tudi to ne velja splošno in radi tega to še ne zadostuje in ne odločuje pri znanstvenem in temeljnem razločevanju.

Organizacija sama na sebi ni in ne more biti prava razlika med gibanjem in stranko. Treba je, da si poiščemo druge elemente, ki to razliko določujejo, a nam objasnjujejo deloma nedoločnost gibanja, deloma točnost in določnost politične stranke.

Te znake razlike med politično stranko in gibanjem moramo iskati v dvojem: 1. v razliki smotra stranke in smotra gibanja; 2. v razliki med socialnim delom politične stranke in socialnim delom različnih družabnih gibanj v današnji demokratični družbi.

III.

Smoter pravih ljudskih in spontanih gibanj, se omejuje vedno le na to, da deluje gibanje vedno le za blagor čisto določenega družabnega razreda. Delavskemu gibanju samemu na sebi ni do ostale družbe, ne do države, ne do naroda, ni mu do dobrobita nekakšne celote ali do dobrobita vse družbe. Njemu je le za blagor delavstva, t. j. samo enega dela družbe in države in pa do tega, da bi bile odstranjene gotove krivice in zatlačevanja delavskega razreda. Resnica je, da more gibanje povečati občni blagor z uresničenjem svojih smotrov, toda direktni interes na tem ima samo en razred, direkten dobiček samo delavstvo. Zato je gibanje tudi tukaj omejeno samo na en razred ljudi, ki ga s svojim naporom direktno podpirajo. Ravno tako je tudi z ženskim gibanjem, z gibanjem za versko svobodo, za tiskovno prostost, za odstranitev gotovega zakona. Vsako tako gibanje je breobzirno do drugih strank, njegov čisti egoistični interes je njegov smoter, in obseg vse njegove eksistence je odpor in reakcija proti gotovim sebi škodljivim razmeram, institucijam, redom; preneha pa imeti pravico eksistence (*raison d'être*) z dosego svojih interesov.

Politična stranka pa nima nikdar tako omejenega smotra. Kakor hitro postane iz delavskega gibanja politična stranka, vsprejme sicer ta stranka zahteve gibanja za svoje, toda pri svojem delovanju se nikdar ne ozira samo na svoje vrste, temveč ima za smoter upravljanje in urejevanje tudi vse ostale družbe. Pri vsakem svojem koraku izkuša izvesti zahtevo delavstva na ta ali oni način, pri tem pa mora gledati tudi na koristi celote, mora ustvariti harmonijo v celoti naroda in države, poravnati razpore v celoti. Delavsko gibanje se na to harmonijo ne ozira; zato je naklonjeno nasilstvu in revoluciji, kar je vedno izraz prepričanja, da ima samo dotičnik resnico in pravico, ki jo izvršuje; torej izraz določnega egoizma — ne gre tu za to, če je ta egoizem opravičen ali neopravičen, — ki je popolna kontradikcija strankini skrbi za občni blagor.

Stranka se nikdar ne sme ozirati samo na gotovi razred, na gotovo kasto, na gotovo omejeno število naroda, temveč na ves narod oziroma vso državo. Takšno gibanje, ki se najbolj bliža stranki, n. pr. delavsko, narodno (v večjezičnih državah), poljedelsko gibanje, kmetske vstaje v različnih dobah, vstaja vinogradnikov na Francoskem i. t. d., je obratno zopet napram narodu in državi vedno le partialno, partikularistično. V tem je razlika smotra.

Poleg takih gibanj, kakor je delavsko, kmetsko, narodnostno, versko gibanje, imamo pa še gibanja drugega značaja, kakor n. pr.: abstinenčno, za reformo nekaterih postav, gibanje proti vojni, proti prostituciji in do gotove mere republikansko itd. Ta gibanja nimajo teh partikularističnih značajev, kakor delavska, t. j. ne dotikajo se samo gotovega razreda, prospaha določenega števila ljudij. Gibanja proti vojni, abstinenca, protialkoholizem i. dr. imajo za smoter občni prospeh. V tem bi tudi ne bilo nikakoršne razlike od stranke.

Zato pa je v teh gibanjih, kar je na prvi pogled jasno, partikularizem drugačnega značaja: ta gibanja imajo svoje čisto določene smotre. Gibanja hočejo rešiti samo eno vprašanje, izvzeto iz velikega kompleksa različnih socialnih vprašanj. Abstinenčno vprašanje, vprašanje prostitucije, vojne, republikanske ustavne oblike so sama po sebi zelo omejena, če jih primerjamo s širše zaznamovanim smotrom politične stranke. Stranka se ne peča samo s temi vprašanji, temveč zavzema stališče nasproti vprašanjem javnega življenja sploh. Toda vojska se lahko odstrani, republika ustanovi, zlo alkoholizma se lahko odstrani itd. in gibanja mora biti kedaj konec. V nekaterih slučajih je gibanje sploh samo trenutno, n. pr. gibanje proti kaki postavi ali pa gi-

banje v prid osvoboditve obsojenca itd. Stranka pa ima dolgo trajno existenco; s točnim svetovnim nazorom hoče vsaj neizrecno existirati brez konca in delati na neomejeno dobo. Tembolj je mogoče, da se morejo stranke pretvarjati, predrugačevati in razvijati, ne da bi prenehale existirati. Razvijajo se lahko polagoma v druge stranke, toda nepretrgoma, ne da bi izgubile svojo prvotno in lastno existenco, tudi če izide iz njih kak drug organizem, kakor se to često dogaja pri gibanjih. Stranke se vedno razvijajo, struje ali gibanja nikdar; ta morejo samo prenehati in postajati iznova.

V našem drugem slučaju si gibanje postavi kot nalogo eno vprašanje, točno in natančno omejeno, in z rešitvijo vprašanja preneha njegova existenca, ali pa preide na gibanje z drugim obsegom, tako, da nima s prvotnim gibanjem ničesar skupnega. Pri stranki tega ni mogoče, ker rešuje vsa vprašanja, ima svoj celotni življenski nazor in je vezana na svojo minuloost in tradicijo v mnogo večji meri, kakor trenutno, spontanno, malo časa trajajoče gibanje. Če se pa stranka preosnuje v novo stranko je vendar vezana z vsemi njenimi tradicijami na svojo prejšnjo existenco, med tem ko pri gibanju teh obveznosti ni. Ravno radi tega je pri stranki mogoča evolucija, pri gibanju pa je izključena.

Seveda so danes tudi stranke s svojimi lastnimi interesi, ki se ločijo od celonarnodnih strank in se radi tega skoro krijejo z gibanjem in sicer v obeh varijantah partikularizma: delujejo samo v korist določenih slojev (obrtne, agrarne stranke itd.) zato tudi nimajo celotnega življenskega nazora in njih program je omejen le na mali del družabnega problema. Takšne špecialne stranke se ločijo od gibanja le še po svojih socialnih funkcijah, kakor bomo pozneje videli. V svojih smotrih se ne razlikujejo od gibanja.

V celoti lahko rečemo, da moremo konstatirati pri večini političnih strank in socialnih struj znak razločka v tem, da so smotri teh dveh elementov različni, namreč bodisi da imajo gibanja za svoj smoter blagor in prospeh le gotovih razredov in slojev naroda, bodisi da so si ta gibanja postavila za smoter, zadostiti prav omejenim potrebam oziroma rešitev ožje določenega problema. Politične stranke pa delujejo enako za blagor in prospeh vsega naroda ali države, ter vsebujejo v svojem programu vse probleme in vprašanja splošnega družabnega življenja.

DR. IVAN LAH:
HERZEN.

Spomladi l. 1812. so se začele zbirati evropske vojske ob poljsko - ruski meji. Napoleon je vodil vojno proti Rusiji. V evropski zgodovini je l. 1812. važna letnica . . . Še važnejša je v ruski zgodovini. Boj leta 1812. ni bil boj dveh armad — bil je boj dveh svetov. Kdor je čital Tolstega „Vojna in mir“, ta bo mogel globlje pojmovati ta boj. Ali kdor je slišal Čajkovskega simfonijo „1812“. Boj marseljeze in ruske narodne himne. Še več je bil ta boj. Napoleon je na svoji višini mislil, da bodeta v Evropi samo dva sveta: francoski in ruski. Toda velika armada je poginila v ruski zimi. V svoji sredini je Rusija uničila sovražni napad.

Ta napad pa je segel v srce Rusije. Ne le, da je dosegel svetišča na moskovskem Kremlju in jih oskrnil s predrzno roko — zadel je tudi srce ruskega naroda. Rusija je bila globoko užaljena. Celo 18. stoletje — od prvih reform Petra Velikega pa do zadnjih let Katarine Velike — je Rusija z zaupanjem gledala na Evropo in je s pridnostjo ukaželnega mladega človeka srkala vase evropsko kulturo. Šla je po njo: na Nemško, v Francijo, v Italijo. Da, tako je hrepenela dvigniti se na enako stopinjo evropskih držav, da je pozabila na vso svojo preteklost in je čez vse svoje tradicije — verske in narodne — hotela postati evropska. Prosvitljeni absolutizem je vladal v Rusiji v večji sijajnosti, nego kje drugod. Saj moramo pri naštevanju velikih vladarjev 18. veka, ki so si podobni med seboj, vzeti vrsto: Peter Vel. — Friderik Vel. — Jožef II. Torej Peter pred drugimi! In doba Katarine Velike! Saj je carica sama stala v pisemski zvezi s francoskimi filozofi. Diderot, d' Alembert, Voltaire — kako so bili v Rusiji oboževani! Brez njih si niso mogli misliti nobenega napredka; celo ruska literatura 18. veka je posneta po franc. pseudoklasicizmu. Šele koncem stoletja se je zmračilo. Ko je l. 1789. izbruhnila franc. revolucija, so bile velike ideje franc. filozofov diskreditirane. Do svoje smrti 1896. je carica strogo nastopala proti onim, ki so si upali govoriti o svobodi.

Zapadna evropska kultura se je dotaknila le višjih vrst ruske

družbe. Oglašali so se tudi glasovi po osvobojenju ljudstva (Radiščev). Vera v ideje prosv. absolutizma tudi po franc. revoluciji ni prešla. Tudi Rousseau je vplival s svojo romantiko. Na samostojen razvoj je komaj kdo verjel. Napoleon sicer ni ugajal, ker ni bil kraljevskega rodu. Toda Aleksander ga je občudoval. In sanjalo se je menda o onih dveh svetovih na obeh straneh — ko je prišlo l. 1812.

Vihar je prešel. Vojna je bila končana, sledilo je l. 1813. in l. 1815. je bila sklenjena sveta alijanca. Aleksander je poznal zapadni svet in ni bil nezaupljiv. Bil je tudi v Ljubljani in na drugih evropskih kongresih. Tudi v Rusiji so pozabili na Napoleonov greh. Napoleon je dobil zaslužen kazen — so mislili — in Rusija je sedaj lahko z Evropo prijateljica. Saj ni več onih prevratnih misli, ki jih je nosila s seboj Napoleonova armada.

Toda ideje revolucije so se skrivaj razvijale dalje. Našle so oboževalcev tudi med ruskimi krogi. Saj je Puškin takoj v mladosti izkusil malo kazen za svojo pesem „Volnost“. O svobodi se javno ni smelo govoriti, a skrivaj so se zbirali oni, ki so prihajali iz Evrope in so čitali francoske knjige. Tako je prišlo do prvega upora v Rusiji l. 1825.: „Dekabristi!“ Brez plana, brez cilja, brez pomisleka je nastal boj — ki je zahteval svoje žrtve. Toda ta boj je opozoril vlado, kaj se skriva pod mirno rusko družbo. Začela se je stroga reakcija: policijsko nadzorstvo je dobilo besedo. Cenzura je pazila na vsak javen pojav. Začel se je težek boj, ki je vodil do tega, da se je ruska družba razdelila v dva tabora: v zapadnike in slavjanofile: prvi so videli rešitev ruskega vprašanja v Evropi, drugi doma; prvi so hoteli, da postane Rusija evropska, drugi ruska. V ta boj je posegel l. 1836. Čaadajev s svojim „filozofskim pismom“. Rekel je: mi nismo niti evropski, niti ruski, živimo nejasno življenje, treba se bo odločiti. In je svetoval, da sprejmi Rusija katoliško kulturo. Nastala je zmes, negotovost, razvoj. Začela se je celo jezuitska propaganda. Havliček je dobil snov za svoj „Krst sv. Vladimirja“. Romantiki so peli še v ozračju svoje pesmi, a na ruski zemlji je ležala nejasna pomladanska megla. Nastopil je Gogolj s svojo satiro. Ako čitate konec njegovih „Mrtvih duš“, razumete, zakaj izprašuje, kam gre pot Rusije. Čas je bil bolesten — bil je prehod, Gogolj se je smejal s solzami in se je pozneje pokoril z molitvijo za svoj smeh. — Sledila so t. zv. štirideseta leta. Boj zapadnikov in slavjanofilov je bil vedno hujši. Poljska vstaja 1832. je razdražila bojevnike: na eni strani Nomjanikov, Aksakov, Kirjejevskij (slavjanofili), na drugi Bjelinskij, Herzen, Granovskij etc. (zapadniki.)

Iz starih literarnih krožkov so nastali politični krožki. Policija je povsod zasledovala nevarne ljudi. Vsi veliki duhovi so trpeli (Turgenjev, Dostojevskij). L. 1849. so prišli na vrsto Petraševci. Dostojevskij si je komaj pod vislicami rešil življenje. To je bil boj, v katerega je posegel Herzen z odločilno roko in ga je vodil z veliko ljubeznijo do svoje domovine dalje preko krimske vojne (1856.), do velikih reform v šestdesetih letih, ko je poljska vstaja l. 1864. prinesla nov težak preobrat . . .

Prav v onem letu 1812., ko je ruska zemlja trepetala pred zunanjim sovražnikom, ko je polna strahu in nade pričakovala težkih dogodkov, ko je stal Napoleon že na bregu Njemena — se je rodil Herzen, v oni usodepolni pomladi. Ime Herzenovo je med nami malo znano; ni čuda, saj se nekaj časa ime Herzen v Rusiji ni smelo imenovati. Njegova dela so izšla nepopolna po njegovi smrti v Genovi l. 1870. in šele l. 1905. — ko je zavel nov dih svobode čez Rusijo, so izšli njegovi spisi v popolni izdaji (v 7 zvezkih). Na zapadu so poznali Herzena po njegovih člankih, ki so splošno kulturnohistoričnega značaja. Poznali so ga Angleži, Francozi, Nemci; od Slovanov najbolj Poljaki, ki jim je bil prijatelj. Čehi so šele pred dvema letoma dobili prvi prevod njegovega dela: Z onega brega.

Aleksander Ivanovič je bil rojen 25. marca 1812. v Moskvi. Njegov oče je bil iz bogate rodbine Jakovljev. Na svojem potovanju po Nemčiji se je zagledal v Stuttgartu v lepo Nemko in jo je unesel. To romantično ljubezen popisuje Turgenjev v „Pomladanskih vodah“. Ker zakon ni bil veljaven, je dobil otrok namesto očetovega imena svoje ime Herzen (dete src). Bil je vzgojen, kakor vsi gosposki otroci one dobe. — Toda kmalu je zapazil razliko med nižjimi in višjimi. Tudi dogodki leta 1825. so vplivali nanj. L. 1829. je vstopil Herzen na matematično-fizikalni oddelek na moskovski univerzi in je pridno študiral prirodne vede. Toda zanimala so ga tudi dnevna politična, filozofična in kulturna vprašanja. Oboževal je Saint-Simona in je sovražil rusko vlado. Na univerzah so bili literarni a tudi politični krožki. Vlada je postajala bolj in bolj previdna posebno po letu 1830. (pariški dogodki) in l. 1832. (poljska vstaja). Herzen je kmalu postal policiji znan — in sumljiv. Kmalu so ga zaprli — toda pomagalo ni dosti, zato se je moral l. 1835. odpeljati v spremstvu v prognanstvo v Permo. Z denarjem in prijaznostjo je znal pridobiti zase urade, tako da je kmalu na to prišel v Viatko, kjer je dobil mesto v pisarni pri gubernatorju. V Moskvi se je Herzen zaljubil v svojo sestrično Natašo in jo je sedaj proti volji svojega

očeta izvabil za seboj v Vladimir, kjer se je z njo poročil l. 1838. Tu je živel v srečnem izgnanstvu in je dobil l. 1839. sina Aleksandra. (Aleksander je umrl pred nekoliko leti v Lozani v Švici kot profesor fiziologije.) Posebno srečen je bil Herzen, ko se je v Vladimiru sešel s svojim prijateljem Ogerjevom, ki se je poročil z nečakinjo nekega gubernatorja — in se je po njeni priprošnji rešil iz izgnanstva. Tudi Herzen se je smel leta 1840. vrniti v Moskvo, kjer se je z vsemi silami posvetil delu. Z Belinskim, Bakuminom in drugimi zapadnjaki je ustanovil svoj krožek. Študiral je francoske socialiste in Heglovo filozofijo. V tej dobi je nastalo nekaj beletrističnih del: „Doktor Krupov“ in roman: „Kdo je kriv?“ Kmalu je zaslovelo njegovo ime. Prišel je v Peterburg — toda policija je pazila nanj in moral je zopet v prognanstvo v Nižji Novgorod. Bil je tam svetnik gub. uprave. Poldrugo leto je trajalo to izgnanstvo, v katerem je hotel Herzen kot član urada pomagati ljudem; videl je, da se ne da pomagati. Smel se je vrniti v Moskvo. Tam je živel in delal v vednem boju s slavjanofili, ki so v njem slutili najhujšega sovražnika. L. 1845. se je tudi v krožku zapadnikov zgodila izprememba. Nekaterim se je zdel Herzen preveč radikalen. Zato je hotel Herzen oditi v tujino. Tam zunaj Rusije se je kazalo vse tako prosto, svobodno. Poldrugo leto je moral Herzen čakati na potni list — in ko je leta 1847. prišel v Pariz, je videl, da tudi tam ni tistega kraljestva svobode, o katerem so sanjali v Rusiji on in njegovi prijatelji. „Pisma iz Francije in Italije“ pričajo, kako je bil mladi Rus v Evropi razočaran. Iz Pariza je šel Herzen v Italijo, v Rim, od tu ga je zaneslo viharno leto 1848. na pomlad zopet v Pariz, v središče revolucijske Evrope. Tudi ta revolucija ni Herzena zadovoljila. Daleč je bilo še do svobode. Junjski dogodki so ga globoko potrli.

L. 1849. je moral oditi v Švico, ki je bila polna političnih izgnancev. V tej dobi je pisal članke, ki se nahajajo v zbirki „Z onega brega“. Ti članki so pisani s srčno krvjo, z veliko ljubeznijo in z enakim sovraštvom, z globokim čustvom in jasnim razumom. Videl je preteklost — bolela ga je sedanost — upal je na bodočnost. Čutil je, da umira stara doba, da prihaja nova — gledal je prehod in je trpel z onimi milijoni, ki so trpeli v svojem hrepenenju navzgor, so čutili neprijazne mrakove nove pomladi. Pa tudi v življenju Herzena je prišlo mnogo težkega. Prognan nemški pesnik je našel pri Herzenu zavetišče — zvabil je njegovo ljubljeno Natašo in je z njo pobegnil. Natalija se je pozneje vrnila, ker je globoko ljubila svojega moža. L. 1851. je

zadel družino nov udarec. Na poti iz Francije v Nizzo sta utonila Herzenova mati in mlajši sin. Natalija je l. 1852. od žalosti umrla. Herzen jo je pokopal v Nizzi in se je odpeljal v deželo svobode v London. Tam je živel nekaj časa samotno življenje. V tej dobi se je Herzen v duhu vrnil v svojo domovino. K predgovoru k svojim „Pismom“ govori o tem povratku. Prevara iz l. 1848., dogodki 1849., nesreča iz zadnjih dveh let, vse to je vplivalo, da je premišljal o lastnem življenju, o razmerju človeka in družbe in ko je že klical pozdrav smrti, ter pustil zadnje nade, se je pojavila misel na domovino. „Vera v Rusijo“, pravi, „me je rešila pred npravnim propadom.“ Človek, ki ga je razočarala in prevarala vera v revolucijo, je začel verovati v delo, v razvoj. Temu delu se je poslej posvetil. L. 1854. so izhajali njegovi članki: Stari svet in Rusija (angl.), v katerih je razvijal svoje nove nazore. Herzen je bil v stalni zvezi s političnimi izgnanci vseh dežel, ki so se takrat zbirali v Londonu, z drugimi si je dopisoval. Njegova korespondenca je bila zelo obširna. Herzen je videl, da bo njegovo življenje za Rusijo brez pomena, če se ne vrne vanjo. In vrnil se je s „Polarno Zvezdo“, ki jo je začel izdajati l. 1856. z Ogarjevom. V „Polarni Zvezdi“ je Herzen priobčeval svoje misli (politične, kulturne, socialne) pod naslovom: „Biloje i dumi.“ L. 1857. pa je začel izhajati tednik „Kolokol“ (Zvon), ki je imel namen buditi Rusijo iz spanja. Kolokol je bil vez med notranjo in zunanjo Rusijo, med izgnanci in med onimi, ki so bili v domovini — kazal je Evropo in Rusijo, drugo proti drugi in je pripravljaval Rusijo na nov čas. Čitali so ga v vsej višji ruski družbi, čital ga je car in uradništvo in povsod so se dvigala srca v ljubezni za trpeči narod. To je bila najlepša doba Herzenovega dela. Povsod je imel mnogo prijateljev in njegove besede — pisane iz srca — so našle odmev v vseh krogih ... Začele so se reforme. L. 1861. je prišlo osvobojenje kmetov, za osvobojenjem so prišle upravne reforme 1862. in 1863. — Tu je počila l. 1864. poljska vstaja. Herzen se je zavzel za Poljake in „Kolokol“ je bil uničen. Celo napredni ruski krogi so nastopili proti Herzenu (na Herzena je takrat vplival iz l. 1848. znani revolucionar Bakunin, ki je bil te čase v Londonu; toda Herzen je bil sam po prepričanju na strani Poljakov). Herzen je začutil, da je brez moči — za resnico in svobodo je žrtvoval tudi svoj ljubljene „Kolokol“, s katerim je govoril Rusiji toliko blagodejnih besedi. Leta 1864. je Herzen zapustil z Ogarjevimi in z družino London, preselil se je v Genovo in čez dve leti v Nizzo. — „Kolokol“ je prenehal izhajati l. 1867. (v zadnjih letih je izhajal v francosčini). Zadnja

leta je pisal Herzen svoje spomine. Umrl je l. 1870. in je bil na lastno željo pokopan v Nizzu poleg svoje žene. Rusije ni videl, odkar je izšel iz nje — a živel je zanjo do zadnjega diha. Na visoki skali nad Nizzo stoji spomenik velikega bojavnika za resnico in svobodo. V njem leži spomin velikih bojev polpretekle dobe.

Herzen je izhajal iz romantike in je bil v mladosti sam romantik. Tudi v njegovem življenju je mnogo romantičnega: bil je sad romantične ljubezni, sam je izvabil svojo ženo iz Moskve in se skrivaj z njo poročil, nemški izgnanec mu je odpeljal ženo itd. . . . Tudi njegovi nazori so romantični: boj, revolucija, preobrat — to so ideali romantike. Njegovo delo po spoznanju — torej po 1849. — pa pomeni boj proti romantiki — tudi proti romantiki revolucije.

PH. IN TH. DR. FRAN LOSKOT:

VERSKA KRIZA.¹⁾

Odgovor na to, kar smo povedali o bistvu verske krize, pride takorekoč sam od sebe.

Predvsem je treba odstraniti vse zastarelosti; vse, kar se v širokem verskem obsežu ne sklada z današnjim kulturnim stanjem ali mu celo nasprotuje.

Toda samo to še ne zadostuje; to bi bil zgolj negativen način razrešitve. Pozitiven pa obstoji v tem, da se nadomestijo odstranjene zastarelosti z novimi predstavami in oblikami verskega čuvstva.

Prištevam se k tistim, ki smatrajo versko čuvstvo za konstitučni del človeške narave. Veda in napredek moreta to versko čuvstvo očistiti, ga razjasniti, toda nikdar ga ne moreta iztrebiti, v tem se strinjam s Salomonom Rainach-om. Pri meni pa nima dokazilne moči okolnost, da ogromni del, mogoče večina ljudi nima verskih potreb. Ako bi skrbno analizirali duševno življenje teh ljudi, bi našli tudi pri njih versko čuvstvo in njegove izraze. Razložek bo pri njih samo v tem, da si znajo dobro pomagati brez vseh navadnih, pogosto jako nasilnih verskih izrazov.

¹⁾ Napisano za „Napredno Misel“.

Nastane pa vprašanje, kako je mogoče ravnokar omenjeno krizo razrešiti negativno in pozitivno.

Odgovarjamo: z razvojem.

Ali pa je ta razvoj v moči posameznikov, velikih ljudi, filozofov? Ti so imeli pač v preteklosti velik vpliv na razvoj duševnega življenja družbe, ker je stala ta mnogo nižje ko oni, in je imela avtoriteta večjo moč in so jo bolj spoštovali, ko sedaj. Resnica je, da imajo še dandanes krepke individualitete velik vpliv in zato tudi važno nalogo, toda v splošnem ne morejo dovršiti razvoja same. Pripravlja in izvršuje si ga pa človeštvo samo, — ta ogromna, kolektivna oseba. Čim dalje, tem manj je mogoč, ali vsaj težavnejši je diktat filozofov.

Nemogoče je zapovedovati z uspehom, da bi se človeštvo odreklo verskih zastarelosti, ravno tako, kakor je smešno obtoževati tega, ki se je ločil od stare oblike verstva, da bi sam podal človeštvu novo obliko verstva. Tako so obtoževali n. pr. na Češkem Masaryka.

Torej človeštvo samo vstvarja s pomočjo svojih kulturnih in socialnih sil bodočo obliko verstva. Genij razjasni to, kar se meša po človeških možganih, v primerni obliki, ki postaja geslo, smoter, izhod in ob enem sila človeškega stremljenja.

Ta razvoj, ki ga je mogoče dovršiti edino le z versko krizo, nikdar ne zastaja, toda vedno ne napreduje dovolj hitro, tako da bi vedno korakal z znanstvenim in socialnim napredkom človeštva, katerih rezultanta je ravno.

Vzemimo n. pr. razvoj človeštva od renaissance. Vidimo, da vede k izravanju verske krize, ki je hitreje naraščala, kakor je napredoval splošen razvoj.

Danes si komaj moremo predstavljati okorno mističnost cerkvenega svetovnega nazora v srednjem veku. Ta mističnost je seveda izginila z večjega dela in izgineva vedno bolj. Teoretično in praktično se uveljavlja med ljudstvom znanstveni nazor. Seveda se to uveljavljanje vrši polagoma, deloma za to, ker se mu cerkvena moč najtrdo vratnejše upira, deloma pa zato, ker cerkveni nazor obdaja še nimbus svetosti. In cerkvam pomagajo tudi države.

Kaj je torej storiti?

Nastane naloga in dolžnost izobražencev, da pouče najširše sloje ljudij znanstveno o nastanku, razvoju in razpadu verskih predstav in oblik. Ko spozna ljudstvo v pravi luči vzrok dogem, obredov, cerkve i. t. d., dobi tudi moči in poguma, da se odreče vsemu, kar v verskih nazorih ne odgovarja več sedanjemu du-

ševnemu razvoju človeštva, kar je torej že zastarelega v verskih predstavah in oblikah. Potem bode tudi mogoče hitreje udejstvovanje modernih idej na mestu mrtvih in neplodovitih, zastarelih nazorov. Na pokošenem travniku zraste vedno mlada, sveža trava.

To nalogo je razumela prav dobro francoska republika pred 30 leti. Ustanovila je na slavni visoki šoli Collège de France stolico občne zgodovine verstva, pristopno najširšim slojem ljudstva, ljudem brez zrelostnega izpita in brezplačno. L. 1886. je ustanovila celo specialno visoko šolo za verske vede, na kateri se predava danes na osemnajstih stolicah za vse verske oblike od najvišje pa do najnižje. Buddhismu, krščanstvu in veram neciviliziranih ljudi se posveča tukaj enaka znanstvena skrb. Šolski poduk pa izpopolnjuje na Francoskem še bogata literatura, ki jo celo država podpira. Enako prizadevanje opazujemo tudi v Belgiji, na Nizozemskem, Angleškem, Nemškem, v Švici in Ameriki. Želeti bi bilo, da bi našlo to prizadevanje tudi pri nas na Avstrijskem večjega odmeva, pa tudi več porazumljenja.

Edino s poukom in razjasnjevanjem (predpogoj je seveda popolna verska svoboda) se more posrečiti odstranitev preživelih form v naravnem razvoju mirnim in enakomernim potom, brez kakršnihkoli škodljivih katastrof in prevratov, ki so se pojavljali vedno tam, kjer se je s silo zadrževal naravni razvoj.

Predvsem je naloga posameznih znanstvenikov uresničiti in braniti svobodo; tako bodo pomagali tudi razvoju.

Toliko o razrešitvi verske krize s teoretičnega stališča. Zanimivejše je seveda vprašanje praktične razrešitve, z drugimi besedami: kako približno naj bi se vršil verski razvoj v bodoče, kakšno naj bode verstvo v prihodnje.

Če si upamo najti odgovor na to vprašanje, še ne pomeni to opustitve znanstvenega stališča. Ni treba prevzeti ravno vloge preroka; po dosedanjem razvoju moremo soditi vsaj na glavne poteze prihodnjega razvoja.

Dosedanji razvoj nam kaže, kako se čisti in kako stremi nazor ustanovljen po cerkvenem verstvu vedno bolj k znanosti. Človek postaja vedno odločnejši in zrelejši za to, da se odreče kedaj verskim zastarelostim. Koliko in kakšnega strahu je nagnalo n. pr. moderno zvezdoslovje preprostim dušam, ko jim je zrušilo vse predstave o nebesih nad zvezdami! Odpoved verskim zastarelostim je v bodočnosti gotov fakt. Znanstven svetoven nazor, ki se osnuje v glavnih potezah že pred našimi očmi, bode popolnoma izpodrinil versko - mističen nazor o svetu in življenju. V mislih imamo tu pred vsem kulturne narode.

Zdi se, da se bodeta dve predstavi temeljito spremenile: predstava osebnega, izvensvetovnega boga in predstava večnega obstoja individua. Na podlagi bodoče oblike teh dveh predstav se preosnujejo tudi vse ostale verske predstave. — Če opazujemo natanko razvoj mišljenja, vidimo, da izgublja bog pomalem svojo od sveta različno osebo in da postaja vedno bolj analogičen, takorekoč eno z veseljstvom. Pravzroka za postanek sveta ne bode iskalo človestvo več izven sveta, pač pa v svetu samem.

Podobna izprememba je neobhodna tudi za idejo večnega obstanka človeškega življenja, za idejo življenja za grobom in po vstajenju. Človek se bliža neprestano bolj in bolj naravi, kateri ga je odtujilo krščanstvo, pripoznava se vedno rajše za njen del, in upati je, da mu bode popolnoma zadostovalo živeti v svojih delih, v svojih potomcih in kot del veseljstva. To je sicer za dosedanje mistično naziranje in čuvstvovanje še nekaj čudnega, da, groznega; toda človeku, ki se je napil velike lepote in zakonitosti veseljstva, more postati to spoznanje sladko, najmanj tako, kakor misel, da bo večno živ v prisotnosti in žaru svojega boga.

Verstvo prihodnosti bode svobodno, prosto vseh spon od cerkve, dogem in vezi obredov, ne bode mu treba več mašnikov-posredovateljev.

Učitelj in oče nastopita na mesto čarovnika, mašnika, darovatelja in služabnika božjega. Najjasnejši razvoj duševnega življenja prihodnosti pa se nam kaže z etične in moralne strani.

Ako kaže krščanstvo na posmrtno življenje v nebesih kot na glavni in edini smoter človeka in smatra tukajšnje življenje samo za pripravo k posmrtnemu življenju, bode oprt človeški pogled v prihodnje edino le na tukajšnje življenje s tem namenom, da bi razvil posameznik svoje talente in moči za to, da bi popolnoma udeležil svojo individualnost na zemlji. V svitu teh temeljev ne bode mesta za askezo, za uničenje, mrtvenje in zaničevanje telesa; smoter bode razvijanje telesnih in duševnih sil v harmoniji z vso naravo človeka. V tej smeri gre moralni razvoj ljudstva, gre od renaissance sem in v tem oziru se oficialno krščanstvo ni dosti manj oddaljilo od evangelija, kakor znanost in filozofija. Kristova pridiga na gori davno ni več pravilo življenja, niti pravovernim kristjanom samim.

Človeštvo ne izgubi nikdar verskega čustva, toda to, kako ga bode izražalo, bo v harmoniji z vedo in humaniteto. Verstvo prihodnosti bode verstvo znanstva.

Pomagati k takemu razvoju verstva — v tem obstoji ravno moderno apostolstvo. — (Konec.)

ULEHLOVE MISLI O ŠOLI.

I.

Kako naj otroka veseli učenje, če se mu ukaže, presedeti vsak dan osem, deset ur v šoli v tesnih klopeh in doma s sključenim hrbtom pri nalogah? Telo bi rajši skakalo in se igralo, pa mora sedeti kakor pribito v modernih klopeh. Kri bi se rada hitro pretakala v mladem telesu, pa se mora leno vlačiti po telesu odrevenelem od sedenja. Pljuča bi rada dihala čist, gozdni in travniški vzduh, ali pedagogika hoče rajši, da diha mladina z strupenimi plini pokvarjeni vzduh. Oči bi se rade pasle na krasotah sveta, pa morajo namesto tega postati tope, ko gledajo na okorne kljuge in čačke, s katerimi se jim izkuša pojasnjevati božji svet. Uho bi se rado veselilo sladkega petja ptic v gozdu, mesto tega pa mora poslušati sitnega učitelja, ki z dolgočasnimi in nerazumljivimi besedami pripoveduje o petju ptic, ki ga morda sam nikoli ni slišal. Tako imajo učenci namesto prs prsica, namesto pluč pljučica, namesto rok ročice, namesto stegen stegenca; poloslepele oči so oborožene z očali; tip je top, nikoli ničesar ni tipal; vonj je top: nikoli ničesar ni vohal; ušesa so gluha: nikoli ničesar niso slišala razven dolgočasnih razlag, pri katerih učitelj pripoveduje, kako so drugi ljudje tipali, vohali, pokušali, videli in slišali. Kako pa naj se razliva radost v bolnem telesu, na katerem čepi bolehnna glavica?

Učenje ne veseli naših otrok in to nenravno stanje se je tako ukoreninilo na šolah, da smatra dobra polovica pedagogov to stanje za naravno in potrebno.

Še pa obstoja že od najstarejših dob prepričanje (poleg nazorov, da je vzgojevalno delo v resnici radostno delo), da so učitelji in vzgojevatelji nesrečni ljudje, kateri v delu ne vidijo radosti temveč trpljenje, potem pa vprašaje po vzroku tega pojava ne moremo drugače sklepati, kakor da v naši dobi pedagoškemu delu ni privoščeno tistih pogojev, katerih ne more pogrešati nobeno delo, ki naj uspeva in povzroča radost.

Pred nedavnim časom se je čudil nek pedagog, častitljiv in v službi osivel mož, zakaj se kmetsko ljudstvo tako zelo boji knjige? Kaj je to, da se uče otroci v šoli 6—8 let čitati in da

do 20. leta večinoma že pozabijo čitati? Iskal je vzroke tega žalostnega pojava, ki je čuden le za tega, kdor pozablja, kaj da se pri nas godi od belogorske bitke sem, in ki ob enem ne posveča dovolj pozornosti našim kulturnim razmeram in posameznim bolestim stranem tega pojava. Iskal je in je našel. Vzrok mu je bila šola, ki ni izvrševala svojih predpisanih dolžnosti, pa tudi učitelji, ki niso razlagali mladini beril v čitankah in niso imeli za vsakim listom čitanke list čistega papirja! — Učitelje se je goreče sililo, da bi učence, predno čitajo v šoli povest o vrabcu in konju, pripravljali na to čitanje tri, štiri ure. Kjer se tako godi, tam učitelj govori in govori, govori o tem, da se nahajajo konji, kaj da so konji, da so vrabci, kaj so vrabci, da je na svetu premetenost, klepetavost in kaj da je to! Pri enem predavanju na okrajni konferenci je trajala metodična razlaga te basni poldrugo uro in pri tem je govornik celo hitro predaval!

Nič ne zamori razuma, volje in ljubezni k delu tako kakor nesvoboda. Ta ne dovoljuje mladini vršiti delo po svoji glavi, ne privošči mu za storjeno delo naravnega povračila in je primorana prikovati jo k brezmiselnemu in neradostnemu delu. Jemlje ji pravi naravni nagon k delu tudi v hrepenenju po nravni, fizični zmagi je prisiljena pridržati mladino pri delu s palico!

Komaj stopimo z učenci v prirodo, komaj smo ž njimi na bregu jezera, okrašenega s prekrasnimi cveti belih povodnih cvetk, obrobjenega s stoletnimi hrasti in ovenčanega kroginkrog z najrazličnejšimi stvori, takoj nas prisilijo dijaki sami opustiti dogmatično metodo in kazanje s prstom. Tok njihovih misli nas neprestano moti v razlagah in mi moramo prosto odgovarjati na njih tisočera vprašanja in tako pokorno služiti samodelujočemu in samovoljnemu razvoju njihovega duha in njih individualnosti, kateri sili ostanete tako dolgo zaprti, dokler so zaprti učenci v šolskih sobah. Učitelj pa spozna takoj sam, kako je dogmatična metoda zelo pripravna takrat, ko je pridobil učenec že dovolj lastnih izkušenj.

II.

STARA IN NOVA ŠOLA.¹⁾

Vi, g. doktor, imate triletnega nadarjenega dečka, ki je doma za Vas največja sreča. Pridete domov, otrok že od daleč trepeče, priteče k Vam, sede na koleno, na roko; vleče vas za brke, pre-

¹⁾ Iz pisma, katerega je pisal ravnatelj Ulehla dr-u Važnemu.

gleduje vaše zobe, prijemlje za Vaš ovratnik. Ko je to raziskavanje končano, Vas prosi, da ga zibate, da kaj pripovedujete, zapojete, ali pa vas vodi po sobi, da bi mu imenovali razne predmete, Vas sili, da sedete na tla in se poigrate z njim. Na tleh ima kup lesa, treba je zgraditi s tem nekaj velikega, morebiti hišo, mogoče še eno hišo in potem obe hiši naložiti na vlak. Dete je zvezalo dva stola skupaj, to je vlak, Vi ste gospod in se peljete po železnici v prvem razredu; ker se pa vlak ne premika, naredi se iz njega kočija, iz Vas nastane kočijaž ali pa konjiček — deček sam je kakor živo srebro, njegova fantazija napravi vas obadva junakoma novih in zopet novih igrac — ali cilj vsega tega je eden, gibanje, izobraževanje roke, glave, vseh čutov.

Čez nekaj časa se nehata igrati, greste k lastnemu delu, in dete že leži na trebuhu pri peči in koplje pepel iz pepelnika. Ko ga je izgreblo, sede k pepelu, grabi ga z rokama, liže, potem presipljava iz lonca v klobuk, iz klobuka v lonec, potem na tla, na dva, tri, štiri kupčke; iz štirih kupčkov napravi dva ali pa enega, dokler ga končno vse čudne izkušnje s pepelom ne prisilijo, da moti očeta pri delu in se pogovarja z njim o pepelu. Potem je prišla služkinja, pa Vi ste vzeli dečka v zaščito, ker ste vedeli, da s takim lastnim raziskavanjem deček pridobi mnogo važnih spoznanj.

Ko je bila spomlad in je prišlo poletje, ste šli z dečkom na vrt, v gozd, na polje, na travnik k ribniku, k potoku, na pesek; koliko je bilo tu mrzličnega gibanja, mrzličnega nabiranja resnic in spoznanj o barvah, sencah, zvokih, trdosti, velikosti, o sili, teži, računu? Kdo bi seštel vprašanja, ki vam jih je dete stavilo v eni uri, v nekoliko urah, najpreje zunaj v prirodi in potem doma še ves teden, ves mesec, ko si je od vas izprosilo barvast svinčnik in risalo na papirju pridobljene slike.

V jeseni ste šli z mamico do bližnjega gozda in ste sedli na kraj gozda. Solnce je zatonilo, mesec se je razsvetil, Vi ste z dečkom zbirali suhe veje in storže, ter napravili ogenj. V žareči pepel ste zakopali krompir, in čakali, da se je spekel. Deček je medtem zbiral storže in mah, imel je že polne žepe; zato ga je natlačil v žepe tudi Vam. Na ogenj pa priklada še štorže in veje, jemlje spet iz ognja štorže, se speče in razjoče . . . Vzamete si malega dečka na koleno, tudi mamica pogleda, kako boli prstek, utre solze, poljubi dete — krompir je že pečen. Koncem koncev se vidi, da ste srečni vi in vaš otrok.

Prvi znak in pričanje življenja je gibanje. Vem, da soglašate z menoj, ko pravim, da sta življenje in gibanje dve imeni za

eno stvar, da brez življenja ni gibanja in brez gibanja ni življenja. Ko se v telesu ustavi gibanje, ustavi se tudi življenje in čim manj se pusti telesu gibati, tem manj se mu pušča živeti. Z gibanjem dobiva otrok spoznanje zunanjega sveta. Vsako njegovo spoznanje je spojeno torej s gibanjem. Gibanje je zunanja sestavina tega spoznavanja, kakor je čut njegova notranja sestavina. Brez gibanja torej ni čutenja in brez čutenja ni gibanja. Zato se mora otrok pri spoznavanju zunanjega sveta gibati. Giblje s svojim telesom in pridobiva poznanje o njem; giblje se po sobi, po vrtu in pridobiva poznanje o vseh stvareh, ki so v sobi in na vrtu.

Ko deček doraste šesto leto, bo šel v šolo. Na Vaše mesto stopi učitelj, mož, ki mu zakon ukazuje, da bi dete nadalje izobraževal, da bi otroku pomagal pri spoznavanju zunanjega sveta in storil to z najrazumljivejšimi in najbolj pripravnimi metodami, in ta mož, uradno postavljen za to, da bi otroka vedno bolj in bolj zbližal z zunanjim svetom, ta mož začne svoje delo s tem, da prepove otroku pred vsem se gibati in zavrne vsakršno vpraševanje. Posadi otroka v klop in mu ukazuje, kako mora sedeti, kako držati noge, roke, glavo, da bi se prav nič, pravim nič ne mogel in ne smel gibati. Strogo je prepovedano otroku šepetati in se smejati.

Otrok sedi torej v sobi tiho med štirimi sivimi stenami, kjer ni ne neba, ne solnca, ne cvetic, ne dreves, kjer ni ne mamice, ne ateta, v tuji sobi sedi, kjer mora molčati in poslušati, kar govori in govori učitelj, ne da bi vedel, zakaj govori. Ne ve, kaj se imenuje miza, kaj stol, koliko ima pes glav in koliko ušes. In ko sedi otrok tako tiho, ne sme govoriti in ne sme vprašati. Ko ga pa ta odrasli človek vpraša, kaj je miza in čemu je miza — ko je otrok tako prisiljen sedeti v sobi, kjer je urejeno vse za poslušanje, za gibanje in delo pa nič, hitro začuti resnico, da življenje brez gibanja ni življenje. In ako bi se izpremenil otrok v istem trenutku v razumnega, odraslega moža, rekel bi nam, da je šola brez gibanja podzemeljska kazemata.

Vidite, da takoj nastane potrebno to, kar imenujemo kazen, postane potreba prisilnega sistema, da bi otrok vztrajal po cele ure v tej odrevenelosti.

V takem spoznavanju zunanjega sveta in njegovih zakonov pohaja otrok razred za razredom in ves njegov čas je posvečen le šoli in šolskemu učenju. So šole, kjer imajo otroci 16-17-18 urni delavni čas na dan brez nedeljskega ali pa prazniškega miru sploh.

Ob petih zjutraj vstaja („Die Morgenstunde hat Gold im Munde“) da bi ponavljal lekcije najstrožjih učiteljev, ob sedmih gre v cerkev, vrne se domov ob četrtna eno ali pa ob polu enih, ob dveh mora biti zopet v šoli, iz katere odhaja ob treh ali štirih. Odpočije se malo ali pa nič in zopet sede k danim lekcijam.

Ko ste učili Vi svojega otroka o borovem gozdu, je bil pri tem učenju borovi gozd, drevesa, veje, storži, igle lanske in letošnje, mah, grmičevje. Bilo je jasno nebo, solnce, mesec, zrak in veter. Bilo je polje, travnik, potok in ribnik. Bili so glasovi, vonj, svetloba, senca, črte.

V šoli ni tako. Na mesto vsega tega je v šoli le tiskana stran papirja v knjigi. Malo je šol, kjer bi mogel podati učitelj k njej vsaj dobro sliko; so pa tudi učitelji, ki ne pokažejo niti slike, akoravno jih imajo v kabinetu. Zahtevajo le, da odgovarja otrok dobesedno to, kar stoji o borovem gozdu zapisano v knjigi.

Tej knjigi se pravi prirodopis. Poleg prirodopisa so še druge knjige: zgodovina, zemljepis, katekizem, cerkvena zgodovina, fizika. So pri nas vzorne šole, kjer so goreči učitelji vpeljali poleg knjig ali pa mesto knjig zapiske, kamor si mora učenec prepisati samo celo tako knjigo, in ki tvorijo navadno dvakrat bolj obsežno knjigo kot je tiskana učna knjiga.

So pri nas šole, celo vzorne šole, kjer si mora učenec vtisniti v spomin vse tako, kakor je napisano v knjigi ali pa v zapisniku. Mora! V šoli se zopet in zopet premleva v urah, katerim pravijo verouk, prirodopis, zgodovina, dana lekcija z knjig ali zapiskov ali to kar odgovarja učenec ni verouk, ni spoznavanje narave, ni iznova prežito minulo življenje lastnega naroda, ampak to je nesmiselno premlevanje nerazumljenih besed, ki si jih zapomni po zvoku in ne po smislu, ker so to besede o neznanih stvareh, s katerimi se ne spaja nobena predstava, nobena izkušnja, noben čut ne zvoka, ne vida, ne sluha, ne tipa, ne vonja in nobeno gibanje.

Vem, da bo odpor. Ogorčeno bodo rekli, da se ne muči mladina na vseh šolah. Tudi jaz vem, da so pri nas učitelji, ki ravnajo z učenci, kakor z živimi in čutečimi bitji, — in da smo prišli že k borovemu gozdu — ko govore o borovem gozdu, da imajo na pomoč vejico, storž, smolo, sliko. Govore z učenci prosto in zahtevajo, da učenci odgovarjajo prosto na njih vprašanja.

Ali temeljna oblika tega pouka ostane vendar isto; to je obzorje obmejeno z štirimi sivimi stenami, tiho sedenje v klopeh, in pa učenec, od katerega se zahteva, da bi kakor pasivni faktor slišal, razumel in si zapomnil to, kar govori k njemu učitelj

vso uro, akoravno to nikakor ni v zvezi z njegovim duševnim razvojem in nikakor ne odgovarja njegovi duševni potrebi.

Taki prirodoslovni pouk označujejo Angleži za sramotnega. Po možnosti uvajajo pouk, ki daje učencem veselje do lastnega opazovanja in raziskavanja. Vendar pa pouk, ki ga smatrajo Angleži za napačen, smatram pri nas še za najliberalnejši. Od tod pa pelje pri nas pot naravnost do neumnega prisiljevanja, da se mora učenec obseg lekcij do besede na pamet učiti in potem v šoli brezmiselno odmleti. In nagnjenje k tej skrajnosti je prvič za to tem večji, čim bolj se gleda na to, da bi učenci pri javnih prilikah, pri izpitih, pri nadzorniških obiskih itd. „dobro znali“, „lepo odgovarjali“, in drugič tem večji, čim več je liberalnejših učiteljev v šoli, katerim učenci pač lepo odgovarjajo v omenjenih prilikah, zato pa pri „drugih prilikah“ tem boljše odgovarjajo onim učiteljem, ki zahtevajo dobesedno učenje danih lekcij na pamet.

Kjer se na ta način poučuje, tam se začuti tudi vedno potreba po kazni. Vsi učenci nimajo enakega spomina, ali pa nimajo miru doma, nimajo svetlobe, mesta in ne morejo si zapomniti besed, če ne razumejo njih pomena ali pa zveze. Zapomnijo si lahko dolge vrste misli, dejstev, dokazov, ne morejo pa citirati brez napake deset nerazumljivih vrstic. „Ne morem si zapomniti znaka $Mg_2 Si O_4$ če ne vem, kaj je to“, rekel mi je učenec, ki zna danes formule zelo mnogih kemičnih spojin, ker pozna te spojine in zna njih logično vez.

So oči, ki vidijo barve, ki jih druge oči ne vidijo, vidijo črte, kjer vidijo druge oči pege. Vse to vi veste, ker ste zdravnik. Naša pedagogika pa tega ne ve. Ona kaznuje učence, ki ne vidijo tega, kar je zapovedano videti; ki si ne zapomnijo, kar si morajo zapomniti; ta take učence samo ne kaznuje, temveč proti njim divja, jih vedoma in zlobno muči. „Ne razumeš! Ostanesh v šoli tako dolgo, da se naučiš. Prepišeš za kazen dvajsetkrat, to kar se je bilo za danes naučiti.“ In ko niti to ne pomaga, naša pedagogika še bolj razdivja.

(Sledi.)

KRITIKA IN POLEMIKA.

UŠENIČNIK PA NARODNOST.

(Prispevek iz katoliškega naziranja o narodnosti.)

Moj stari znanec dr. Aleš Ušeničnik se me je zopet spomnil v „Času“ (IV. letnik str. 62—63), kjer me seveda graja zaradi članka „Narodni radikalizem in socialna demokracija, katerega sem priobčil v Omladini (VIII. letnik str. 147—155). Čujmo najprej, kaj pravi o tem dr. Ušeničnik. Med drugim piše takole: „Dilema: narodni radikalec se bori za narodni interes, klerikalec pa za verski interes, je sofizem. Podstavlja namreč znatno misel, kakor da je verski interes v nasprotju z narodnim interesom. Resnica pa je, da je religija najbolj vitalni princip prave narodne blaginje. Kdor torej povdarja primerni pomen religije, ta ne zanikuje narodnih interesov, marveč le kaže, kje je narodnim interesom najboljše jamstvo. Mi klerikalci ljubimo narod in ker ga ljubimo, zato mu branimo in mu bomo branili do krvi najdražjo kulturno dedščino, vero. Zakaj z vero izgubi naš narod prvi in zadnji temelj svojega bitja.“ —

* * *

Stara navada, katere se dr. Ušeničnik kar ne more odvaditi, je ta, da potvarja, če ne tekst, pa smisel teksta, zato moramo dotično mesto, na katero se Ušeničnikova sodba nanaša, na tem mestu doslovno citirati. Glasi se: Zastavite klerikalcu, socialnemu demokratu in narodnemu radikalcu sledeče vprašanje: ako pridejo narodni, verski in stanovsko-ekonomski interes v konflikt, tako, da je treba enega žrtvovati drugim, katerega boš žrtvoval? In odgovorili ti bodo zaporedoma; in sicer dosleden klerikalec bo odgovoril: meni je verski interes oziroma interes cerkve prvi, temu se podrejšajo vsi drugi; socialni demokrat bo rekel: stanovski interes proletarijata mi je glavni, vsi drugi interesi so postranski; narodni radikalec pa bo rekel: narodni interes mi je najvišji, temu so vsi drugi podrejšeni ali z drugimi besedami: narodna dolžnost je prva, tej se klanjajo vse druge. Ravno v tem je bistvena razlika glede naziranja o narodnosti med klerikalcem, socialnim demokratom in narodnim radikalcem. In iz tega Ušeničnik

konstruira pred vsem dilemo in sofizem: narodni radikalec se bori za narodni interes, klerikalec pa za verski interes! Nikjer nismo trdili, da se narodni radikalec bori le za narodni interes, klerikalec pa le za verski interes in nikjer nismo trdili, da se narodnost in vera brezpogojno izključujeta, ampak trdili smo in trdimo, da prideta verski oziroma cerkveni interes in narodni interes dostikrat v nasprotje, tako, da je treba prvega drugemu žrtvovati, in da bo v tem slučaju dosleden klerikalec ali katoličan narodni interes vedno žrtvoval verskemu oziroma cerkvenemu, ker ga tudi teoretično podreja temu. Smisel teh stavkov je tako jasen, da ni mogoče iskati v njih nobenih dilem in sofizmov, ampak zahteva točnega in jasnega odgovora. Ali pa je Ušeničnik nato odgovoril?

Odgovoril, rekoč, da je religija najbolj vitalen princip prave narodne blaginje, da ima religija primarni pomen, da so narodni interesi verskim interesom podrejeni. Kaj iz tega sledi? Sledi, da bo ta, ki dosledno tako misli, v slučaju, kadar prideta verski interes z narodnim interesom v konflikt, žrtvoval narodni interes verskim interesom. To bo moral Ušeničnik vendar le priznati.

Tako se torej z Ušeničnikom v tej točki popolnoma strinjamo in res ne vemo, zakaj pravzaprav Ušeničnik z nami polemizira, zlasti ker končno niti Ušeničnik ne bo mogel utajiti dejstva, da pridejo verski oziroma cerkveni interesi in narodni interesi čestokrat v konflikt.

Evo par dokazov. Zgodovina italijanskega naroda se nam kaže kot vrsta stalnih konfliktov med cerkveno-verskimi in narodnimi interesi. Spominjamo pa na tem mestu le na veliki do danes še neizravnani konflikt iz leta 1860. Interes italijanskega naroda je zahteval enotno državo, cerkev se je temu trdovratno protivila. Konflikt je bil tu in treba se je bilo odločiti, ali za cerkveno državo ali za narodno državo. Zmagala je ideja enotne narodne države in ž njo narodni interes Italijanov. Cerkev, ki je v tem konfliktu podleгла, pa je do danes ostala neizprosna sovražnica italijanske narodne države. Za italijanskega katoličana, ki ima tudi narodno prepričanje, je ta konflikt takorekoč dnevno vprašanje. Ali bode te tajili?

Cerkev je prišla v konflikt večkrat tudi z narodnimi interesi Slovanov, posebno Jugoslovanov. Tak konflikt nam predstavlja v zadnji dobi boj za obredni jezik. Cerkev hoče izpodriniti slovenski obredni jezik in ga nadomestiti z latinskim, ker baje zahteva to interes vere. V interesu naroda pa je, da zadobi njegov jezik čim največjo moč in najširšo veljavo. Z upeljavo latinščine v

obrede pa se veljava narodnega jezika utesnuje in uničuje in to je proti narodnim interesom. Zopet je tu konflikt med narodnim ter verskim interesom in za Jugoslovanskega katolika nastane velevažno vprašanje, ali se naj odloči za cerkveno-verski interes ali za narodni interes. Slovenska duhovščina s svojimi klerikalci vred se je postavila v tem vprašanju na stran cerkve in proti narodnim interesom, hrvaška duhovščina in vsa hrvaška javnost pa se je postavila na stališče narodnih interesov, proti umetno konstruiranim cerkveno-verskim interesom. Ali se da to tajiti?

Vzemimo še par poučnih zgledov iz naših narodnih bojev na meji.

Slovenski duhovnik v narodno ogroženem okraju začne razlagati v cerkvi krščanski nauk slovensko, ker je večina faranov slovenske narodnosti. Nemškutarski renegatje zagroze, da prestopijo s svojimi družinami k protestantizmu, če se ne bo razlagal krščanski nauk v nemškem jeziku. Cerkvena oblast iz strahu pred grožnjo mu ukaže, da mora ogrožene verske interese čuvati, in pridigovati nemško. Konflikt med cerkveno-verskimi in narodnimi interesi je očiten. Za slovenskega duhovnika nastane mučno vprašanje: ali se naj postavi na stališče narodnih interesov in vstraja pri slovenskih pridigah ali pa se naj postavi na stališče cerkveno-verskih interesov in začne pridigovati nemško žrtvujoč interese svojega naroda.

Drug, podoben slučaj je ta. Župni upravitelj pretežno slovenske fare začne voditi matrike tudi v slovenskem jeziku. Nemci in nemškutarji začno izstopati zaraditega iz katoliške cerkve. Škofija zaukaže, da se morajo voditi matrike nemško. Zopet konflikt. Kako se naj odloči, kateri interes naj žrtvuje, ali narodni interes verskemu, ali verski interes narodnemu? To je za slovenskega duhovnika veleadualno vprašanje. In taka ter podobna vprašanja trkajo slovenskemu katoličanu, ki narodno misli in čustvuje, dan na dan na prsi. Ali morete to utajiti.

Izhod iz teh konfliktov pa je vedno le eden: podrediti je treba ali verski interes narodnemu ali pa narodni interes verskemu. Kdor podreja verski interes narodnemu, stoji na narodnostnem stališču, kdor pa podreja narodni interes verskemu, stoji na verskem stališču. To je tako jasno, kakor le kaj in na tem ne more dr. Ušeničnik s svojimi sofizmi prav nič izpodbiti ali zakriti s frazami, kakeršna je na primer ta: „Kdor torej povdarja primarni pomen religije, ta ne zanikuje narodnih interesov marveč le kaže, kje je narodnim interesom najboljše jamstvo.“ Če raziskujemo, kje bi bilo najboljše jamstvo slovenskim narodnim interesom,

pridemo radi ali neradi do zaključka, da je našim narodnim interesom po dosedajnih izkušnjah najslabše jamstvo v katoliški cerkvi, ki je vedno na strani močnejšega, ne pa na strani zatiranega naroda. To čutijo na lastni koži vsi zatirani narodi slovanski, posebno Slovenci in Slovaki.

Dr. Al. Ušeničnik stoji torej na verskem stališču, ali on hoče biti ob enem tudi na narodnem stališču in pravi: Mi klerikalci ljubimo narod in ker ga ljubimo, zato mu branimo in mu bomo branili do krvi najdražjo kulturno dedščino vero. Zakaj z vero izgubi naš narod prvi in zadnji temelj bitja.“ Ušeničnik je tu nedosleden; zakaj dosleden katoličan, ki stoji na verskem stališču, ne bo trdil, da brani vero zaradi naroda, zato, ker narod ljubi, ampak dosleden katoličan bo rekel, da brani narod zato, ker spoznava katoliško vero, brani torej narodnost le zaradi vere, ne vero zaradi narodnosti. Kdor pa brani vero zato, ker „z vero izgubi naš narod prvi in zadnji temelj bitja“ ta hote ali nehote podreja verski interes narodnemu in stoji na narodnostnem stališču. Iz Ušeničnikove razlage sledi logično tudi to, da se bo klerikalec začel boriti proti katoliški veri in cerkvi, kakor hitro postane razvidno, da nasprotuje narodnim interesom. Tako je ta zagonetni filozof Ušeničnik končno vendar le narodni radikalec, kakor sem jaz sam in že mnogo drugih ljudi na Slovenskem. In če je res, kakor pravi dr. Ušeničnik na koncu svoje polemike, da je vsak, kdor pojmuje narodnost tako, kakor jaz, najhujši sovražnik slovenskega naroda, potem je tudi dr. Ušeničnik sam najhujši sovražnik slovenskega naroda. To so logične konsekvence Ušeničnikove modrosti. Ali se jih bo Ušeničnik ustrašil in jih bo preklical, ali jih bo molče priznal, to je vsekako velezanimivo vprašanje, katerega nam bo pa razrešil dr. Ušeničnik. Mi si pridržujemo sodbo le o vprašanih, če je narodnostno čustvo vir npravnega ojačenja ali ne, če je problem individua res religiozen, če je narodnostno načelo v svojih praktičnih posledicah gola nenravnost in drugih takih stvareh, o katerih pa nam zaradi pomanjkanja prostora ni mogoče spregovoriti že na tem mestu.

Važen dokument katoliškega naziranja o narodnosti je neko mesto v isti številki „Časa“ na 4. strani, kjer razlaga dr. Ušeničnik narodnost in narodni boj takole:¹⁾

Narodnost obsega domač jezik, ljudsko čud, tradicije, kulturno dedščino, poezijo, umetnost, literaturo, svojsko mišljenje, običaje, nprav, vero. Med temi so nekatere prvine, ki narodu niso

¹⁾ Citati podajajo le smisel dotičnega odstavka.

tako svojske, da bi jih drug narod ne mogel imeti. Krščanska vera Slovencev je katoliška, torej za vse narode, vendar kot tisočletna kulturna dedščina z vsem našim mišljenjem in življenjem tako tesno spojena, da nam je Slovenec brezverec docela tuj in mu nemoremo v ničemur več prav zaupati. —

Malokdaj se sliši kaj takega od odraslega moža.

Mahnič je imel vsaj svoj pojem o narodnosti če tudi je nepravilen in zmeden, kar pa je Ušeničnik tu podal, sploh noben pojem ni. Če se hoče narodnost definirati, se mora reči: kaj narodnost je, ne, kaj obsega. In vendar je definicija narodnosti prvi pogoj, če se hoče o narodnosti filozofirati in izvajati tako dalekosežne konsekvence, kakor dr. Ušeničnik, ki med drugim tudi trdi, da narodnost ni sicer absolutno dobro, ampak le neko relativno dobro, v kolikor je namreč narodnost pogoj za večnost in narodnostni boj neki boj za pogoje boju za večnost; ali v domači besedi povedano: narodnost je dobra in upravičena le v toliko, v kolikor je pomočno sredstvo katoliški veri. Nepravilno je, da Ušeničnik loči kulturno dedščino na eni strani in tradicijo, poezijo, umetnost, literaturo, svojsko mišljenje, običaje, нрав, vero na drugi strani, kajti če abstrahiramo te poslednje faktorje, potem sploh ničesar ne ostane za kulturno dedščino kakor prazna beseda. In, ali niso ravno jezik, literatura, нрав, vera v kolikor je produkt naroda izraz svojskega mišljenja, o katerih pravi Ušeničnik, da tvorijo vsebino narodnosti? Ako ne, v čem obstoji potem ono svojsko mišljenje?

Ušeničnik trdi, da narodnost obsega tudi vero, da pa ta prvina narodu ni tako svojska, da bi je drug narod ne mogel imeti, kakor n. pr. vera Slovencev, ki je katoliška in je torej za vse narode določena.

To je goli nesmisel. Če je vera sploh kakšen znak narodnosti, more biti to ali njen bistven znak t. j. znak, po katerem se nam razodeva bistvo narodnosti sploh, ali pa njen speciyičen, svojstven znak, po katerem je označena v konkretnem ta ali ona narodnost n. pr. narodnost kot slovenska, nemška, italijanska, francozka i. t. d.

Zdi se sicer na prvi pogled, kakor da hoče Ušeničnik vero smatrati za bistven znak narodnosti, toda ne, on vendar pravi še v istem stavku dalje, da je katoliška vera kot tisočletna dedščina z vsem našim mišljenjem in življenjem in tako tesno spojena, da nam je Slovenec brezverec docela tuj in mu ne moremo v ničemur več prav zaupati.

Kako to? Ali Slovenec, ki preneha verovati v dogme katoliške vere, preneha biti Slovenec? Ali se s tem, da ne veruje

v katoličanstvo, v narodnostnem oziru tako odtuji in razlikuje od pravega ali katoliško-vernega Slovenca, da ga ne moremo več smatrati za Slovenca in mu v ničemur, torej tudi v narodnostnem oziru, ne moremo več zaupati? Ali je res samo katoličan pravi Slovenec — kakor sledi iz Ušechnikovih izvajanj, — ali niso pravi Slovenci tudi protestanje in ti, ki ne verujejo v dogme? Katere narodnosti so potem vsi ti ljudje, ki jih je rodila slovenska mati, ako ne slovenske? In kdo ima pravico metati jih ven iz naroda? Morda klerikalci, ali celo dr. Ušeniščnik sam?

Prenesimo to Ušeničnikovo teorijo na nemški narod, ki je po veri razdeljen na katoličane in protestante. Ko bi nemški katoliški teolog rekel: katoliška vera je kot tisočletna kulturna dedščina z vsem mišljenjem in življenjem nemškega naroda tako tesno spojena, da nam je Nmec protestant ali krivoverec docela tuj in ga ni mogoče smatrati za pravega Nemca, kaj so potem nekatoliški Nemci! Ali niso to več pravi Nemci? In ko bi nemški protestantovski teolog rekel, da je protestantovska vera prava vera nemškega naroda in da neprotestantovski ali krivoverski Nmec ni pravi Nmec, ali so potem nemški katoličani tujci med nemškim narodom? Kdo ima tu pravico proglašati koga za tujca narodu in ven metati, protestantje ali katoličani?

Ta vprašanja stavimo, pa ne zato, da bi dr. Ušeničnika jezili, — tukaj ni mesta za kako šalo — ampak zato, da nam na nje odgovori, toda točno in jasno!

BRUNČKO O TEORIJI IN PRAKSI.

Z dr. Brunčkom imamo načelni spor o tem, če more narodni radikalec vstopiti v socialnodemokratsko stranko in postati njen pristaš ali ne. Mi trdimo, da ne, ker si programa narodno-radikalne struje in socialne demokracije načelno nasprotujeta. Brunčko pa trdi, da lahko. Pravi, da po končanih dijaških letih se ni nikomur branil vstop v to ali ono politično stranko, ako je le po svoji tendenci odgovarjala našemu kulturnemu programu. Klerikalna stranka je bila torej, kar je samo po sebi umevno, kot diametralno nasprotna politična in kulturna smer izključena; ni pa bila izključena socialno-demokratska stranka.

Da ne bo kakega nesporazumljenja, konstantiram, da je bil v tem oziru že prej dvakrat spor v struji. Enkrat zaradi tega, ker je bil en del struje proti vstopu narodnih radikalcev v narodno-napredno stranko, drugič pa zato, ker je eksekutiva pred par leti

storila skrajno nepreviden sklep, da je socijalni demokrat lahko član narodno-naprednih organizacij, sklep, katerega posledice čuti narodno-radikalna struja najbolj živo prav v zadnji dobi.

Brunčkova trditev torej ni točna. Res je samo, da struja ni storila nikoli kakega obveznega sklepa glede vprašanja, v katere stranke sploh sme stopiti narodni radikalec po dokončanih študijah. V tem oziru so bili merodajni gotovi razlogi, katere je bilo treba uvaževati pri vstopu v politično življenje. In ti merodajni razlogi so po mojem mnenju programatična načela, ki jih ta ali ona stranka zastopa. Pri vstopu v kako stranko je treba pred vsem uvaževati, če se njen program strinja z načeli narodnega radikalizma ali ne, taktika in praksa stranke pa pride šele v drugi vrsti v poštev in sicer v negativnem smislu, lahko se namreč strinjam z načeli stranke, pa njena praksa mi brani, da vanjo vstopim. To pa je zgolj taktičen razlog, ki mi ne more nadomestiti načelnega nesoglasja s strankinim programom in bi le zaradi prakse vstopil v stranko. To velja za vse stranke v enaki meri in v tem oziru ne delam nobene razlike.

To sem v glavnem trdil in trdim.

Temu nasproti pa Brunčko trdi, da prvi in merodajen razlog pri vstopanju v kako stranko ni program, ampak njena praksa. V tem tiči jedro spora. Jaz sem za svojo trditev doprinesel tehten razlog, povdarjajoč, da vsaka stranka, tudi socijalno-demokratska, zahteva¹⁾ od novovstopajočega člana, da priznava njen program, ne pa njeno prakso. Če Brunčko pravi, da program v tem oziru ni merodajen, ampak praksa, bi bil moral to dokazati in moj dokaz izpodbiti.

Te svoje naloge pa se je Brunčko prav lakonično iznebil s stavkom: Svoja izvajanja opira Rostohar izključno na oficialen program socijalne demokracije, med tem ko sem se jaz naslanjal po večini na njeno prakso. Za Rostoharja je na stranki edino njen program merodajen in tega se drži, praksa stranke pa je za njega quantité négliguable, preko katere gre ravnodušno na dnevni red.

Ako Brunčko jedro spora res razume in ve, zakaj gre pri celi stvari, pa kljub temu trdi, da je meni pri stranki njena praksa quantité

¹⁾ § 1. org. statuta češke socijalne demokracije se glasi: K' stranki pripada vsaka oseba, brez razlike spola, katera priznava program socijalno-demokratske stranke, skrbi za njeno širjenje, stranko po možnosti npravno in gmotno podpira a ni zakrivila nobenega nečastnega dejanja. Sodrugi stranke ne smejo pripadati nobeni meščanski stranki, niti ne smejo pri njih sodelovati.

négligeable, je to od njega pri najmanjšem nelojalnost. Ako jaz vidim principialno razliko med načeli narodnega radikalizma in socialne demokracije, potem za mene v tem spornem vprašanju praksa socialno-demokratske stranke kot moment podrejenega pomena ni aktualna, postala pa bi lahko takoj aktualna, ko bi se načela izkazala kot skladna. To so popolnoma razumljive stvari, o katerih nisem mislil, da jih je treba še posebej povdarjati.

Ali smatra Brunčko v tem spornem vprašanju kot argument, češ da je program mrtva črka in da s samim programom socialna demokracija ne bo nikoli sveta na glavo postavila, ako njenemu programu ne bo odgovarjala tudi njena praksa in da ravno njena praksa programu ne odgovarja?

Rečem samo to: Moralčna dolžnost strankarja je, da njegova praksa odgovarja strankinim načelom, sicer je nedosleden in slab strankar, zato mora praksa stranke kot celote politično delujočih poedincev v normalnih razmerah odgovarjati tudi njenemu programu. Ako ne odgovarja, je to znak strankine slabosti in nepopolnosti. Zato je naraven postulat, da stranka redno stremi za tem, da bo njena praksa odgovarjala tudi njenim načelom, njenemu programu.

Iz tega pa tudi logično sledi, da čim bolj se bo socialno-demokratska stranka izpopolnjevala, tim bolj bo njena praksa odgovarjala njenim načelom, to se pravi, da bo uveljavljala v življenju edino svoja načela. Ali bo potem socialna demokracija postavila svet na glavo ali na noge, s tem vprašanjem pa se naj le Brunčko ukvarja. Brunčka ne pomenja nič moja pripomba v „Omladini“, da nam je socialna demokracija že ob tržaškem shodu oficijalno napovedala boj. Ko sem to povdarjal, sem hotel s tem opozoriti na fakt, da smo si bili nasprotja med načeli na obeh straneh že takrat popolnoma svesti, in da to nasprotje ni morda moja fiksna ideja novejšega datuma. Brunčko te moje pripombe ni razumel, zato mu tim manj pristojna megalomanski ton, ki izveneva iz njegovih izvajanj. Prav gotovo, da sem o narodnem radikalizmu prej in več razmišljal, kakor Brunčko, in tudi o socialni demokraciji in slovenskem delavskem vprašanju imam svoje nazore, tako da mi za enkrat menda še ne bo treba hoditi k Brunčku v šolo. Kaj se pravi biti „prijatelj in voditelj“ slovenskega delavstva, vsak inteligen ten človek lahko razume, če le hoče. Brunčkov poziv, da mu predložim v kratkem tozadeven načrt, seveda hvaložno odklanjam, ker ne čutim za to nobene potrebe ali obveznosti. Da bi se delavskih vprašanj ne moglo reševati na podlagi narodno-radikalnega programa, o tem Brunčko menda sam ne dvomi.

Spornega vprašanja Brunčko torej ni temeljito premislil, ali tudi zelo nedosleden je v svojih izjavah. —

Takoj v začetku pravi, da je bila klerikalna stranka kot diametralno nasprotna politična in kulturna smer izključena, da bi vanjo mogel vstopiti narodni radikalec in da je to samo po sebi umevno.

Torej za klerikalno stranko so bila vedno merodajna načela; zakaj pa ne bi to veljalo tudi za socialno demokratično stranko? Zakaj bi bila pri socialni demokraciji v tem oziru merodajna naenkrat njena praksa, ne pa njen program? In končno ne razumem, kako da je pri narodno-radikalni struji merodajen vedno njen program, ki je v vsakem slučaju merilo, po katerem presojava druge stranke, ne pa njena praksa, dočim pri socialni demokraciji zopet program ni merodajen, ampak njena praksa.

V tem vidimo veliko nedoslednost, katero nam bo morebiti Brunčko še pojasnil, če se ne bo po svoji navadi zopet izmuznil. (Sledi.)

NARODNI RADIKALIZEM, SOCIALIZEM IN DRUGO.

Pod tem naslovom je priobčil Vlad. Knaflič v „Naših Zapiskih“¹⁾ (letnik IX. šte. 3.) članek, v katerem je poskusil pomagati dr. Brunčku o znanem sporu, če more biti narodni radikalec član socialno demokratične stranke ali ne in, kar je s tem v najožji zvezi, če so si programi narodno-radikalne struje in socialne demokracije skladni ali nasprotni. Pomagati pa je začel na ta način, da me najprej brezobzirno ozmerja s pridevkom duševnega reakcionarja, ki tiči še v predsodkih, ki operira z raznimi filozofemi in veruje v dogme, seveda v dogme narodnega radikalizma; pravi, da sem nekak narodno-radikalen papež, ki po svojih odgovorih ex cathedra dokazujem, da se struja nahaja v epigoski dekadenci, in kažem v svoji dogmatičnosti in avtoritarnosti sumljive znake reakcionarne plesnobe.²⁾

Ali je to pri Knafliču kak argument? Star slovenski pregovor pravi: da prazna glava ima dolg jezik. To si naj Knaflič zapomni.

Tudi ne morem smatrati za argument Knafličevega zatrjevanja, češ da je Brunčko poizkusil na svoj simpatičen način edino pravilno interpretacijo narodnoradikalnega programa. Knaflič niti ne dokazuje, samo po sebi pa to tudi ni razvidno; ali moram

¹⁾ Pričakoval sem, da se oglasi kdo bolj poklicanih s socialno-demokratične strani.

²⁾ Glej „Naši Zapiski“ str. 73.

kar verjeti zato, ker je Knaflič to rekel? Ali ni to zelo podobno dogmatičnosti in avtoritarnosti, ki so po Knafličevem zatrdilu sumljivi znaki reakcionarne plesnobe?

Knaflič pravi med drugim tudi, da se razvoj zrcali v vednem boju načel in da nas ta dejanski razvoj navaja k temu, da venomer premlevamo problem socializma v njegovih relacijah z narodnostjo, individualizmom in verstvom.

Vprašamo: ali spor med narodnim radikalizmom in socialno demokracijo ni boj načel? In če se razvoj res zrcali v boju načel, ali ta spor ne pomeni tudi razvoja ne pa epigonsko dekadenco? Tukaj je torej Knaflič nedosleden.

Jaz v samem boju načel ne vidim še pravega razvoja. Če je boj med načeli, je vedno boj med pravimi in napačnimi načeli. Lahko pa se n. pr. porode iz enostranske interpretacije napačna načela proti pravim načelom. Boj med načeli je sicer tu, ali ta boj ni noben pravi razvoj, ampak je dekadenca. Tak se mi zdi tudi boj proti načelom narodnega radikalizma, če sodim po tem, kar se je dosedaj proti njemu doprineslo.

Duševni razvoj pa vidim v izhodu iz nejasnosti k jasnosti, iz zmote k spoznanju, iz nelogičnosti k logičnosti. Le za tak razvoj gre meni in me čisto nič ne ženira, če me zato Knaflič primerja z don Quijotom. Ne vem, komu se ta primera bolj prelega, meni ali visokostoječemu Knafliču?

Gre mi povsod, v vseh polemikah, pa naj bo proti komurkoli, za jasnost in stvarno utemeljeno prepričanje, za to mi gre tudi v sporu med narodno-radikalnimi in socialno-demokracijskimi načeli, ne pa da bi z raznimi filozofemi slepil samega sebe in druge. Tako trezno misleč človek ne argumentira kakor Knaflič.

Po takih ekskurzijah pride Knaflič končno na tema, rekoč: „Ali je za presojo načel socializma edino merodajen res le program — socialne demokracije? Mislím, da ne. Ta program je — pravi dalje — kakor vsak drug, produkt kompromisa, tvori minimum na dejanskih zahtevah tedanje dobe in onih ljudi, ki so ga zamislili in sprejeli, je sam na sebi dokument preteklosti, ni pa absolutno merodajen za vse, kar se godi v njegovem imenu v prihodnjosti. V trenutku, ko je program sprejet, je lahko tudi že zastarel. In ravno to poslednje je zadelo stari socialno-demokracijski program morda bolj ko vsakega drugega. Od erfutskega, hainfeldskega, brnskega in dunajskega programa ni ostalo dejanski mnogo več ko tiskan papir, tako velikanski je bil razvoj v socialni demokraciji“.

Knaflič je s tem očitvidno zgrešil pravi cilj in kaže, da ne ve,

za kaj pravzaprav gre pri celem sporu. Tu se ne gre za presojo socializma sploh, ampak za presojo socialno demokratičnega programa. V tem si Knaflič ni na jasnem. Socializma jaz seveda ne presojam po programu socialne demokracije. Meni socializem ni identičen v socialno-demokracijo. Tega nisem nikoli trdil. Knaflič si to le domišljuje.

Trdim pa, da je za presojo načel socialno-demokratične stranke merodajen njen program, ako odločujemo o tem, če se narodni radikalizem načelno loči od socialne demokracije ali ne. In to trditev sem tudi utemeljil. Za znanstveno presojo strank pride gotovo v poštev tudi njena praksa in individualna naziranja kot interpretacije programa, toda da bi bile interpretacije programa in praksa važnejše za znanstveno presojo kake stranke, kakor njen program, je velika zmeta. Ali interpelacije ne izhajajo iz programa? Ali program po tendenci svojega vznika ne bodi temelj strankine prakse? Knafličevo pojmovanje programa je vsekako nekam čudno, kaj še le znanstveno. Knafličev argument, katerega navaja k tej stvari, ne velja, ker ni res, da treznomislić človek presoja načela klerikalnih ali celo naprednih strank ne po programu, ampak le po njih udejstvovanju. Ako stranka v svoji praksi kaže, da ima drugo prepričanje, druge nazore, kakor jih ima sistemizirane v programu, je to javna hinavščina ali vsaj socialna abnormalnost. Ali pa naj merimo po nekaterih takih slučajih, ki v resnici eksistuje, tudi socialnodemokratično stranko? Ne, jaz imam v tem oziru o tej stranki boljše mnenje, kakor ga ima Knaflič, zato smatram tudi njen program za več, kakor golo agitacijsko sredstvo ali paradno uniformo.

Knaflič pravi tudi, da „od erfurtskega, hainfeldskega brnskega in dunajskega programa ni ostalo dejanski mnogo več, ko tiskan papir“. Kako? Socialna demokracija ne stoji več na stališču kolektivizma, razrednega boja, nje temelji svetovnega naziranja, zlasti njena vrednostna teorija ni pozitivističen materializem Marxov? To se upa trditi avtor „Socializma“? Knafliča so „Naši Zapiski“ še v isti številki (str. 65—66) bridko zafrknili pisoč med drugim: . . . jugoslovanska socialno demokracija je stala in stoji neomajno na svojem razrednem stališču . . . Kompromisov socialno-demokratična stranka ni delala doslej in jih ji ne bo treba delati niti odslej.

Da socialna demokracija ne dela kompromisov in da jih tudi odslej nikoli ne bo delala, to je sicer pretirana trditev ker eksistira revizionizem, resnica pa je, da socialna demokracija stoji na razrednem, ne pa na narodnem stališču. Ljubljanska resolucija jugoslovanske socialne demokracije mi je dobro znana, in ko sem pisal

odgovor dr. L. Brunčku, sem se oziral tudi na to resolucijo. Ali pa morda hoče Knaflič s to resolucijo dokazati, da stoji specialno jugoslovanska socialna demokracija na narodnostnem stališču, kakor stoji narodno-radikalna struja? Tudi v tem oziru ga „Naši Zapiski“ sami popravljajo¹⁾. Iz vsega se vidi, da Knaflič tudi ne razume bistvo današnjega spora med centralisti in avtonomisti v avstrijski socialni demokraciji. V letošnji resoluciji, ki jo je sklenila narodno-radikalna eksekutiva se dovolj jasno povdarja razlika v naziranju o narodnosti med narodnim radikalizmom in socialno demokracijo, te bi se Knaflič kakor Brunčko morala lotiti namesto da se lovita na vse strani.

Da v socialni demokracije eksistira revizionizem, ki zahteva reformo Marxizma v načelih in taktiki, mi je znano; znano mi je tudi, da se je pod vplivom revizionizma začela v socialni demokraciji upoštevati ideologija, narodnost in vero; to sicer bolj negativno, narodnostno vprašanje pa, ki vedno hujše trka na vrata socialno-demokratskih strank, so prisiljene reševati tudi pozitivno. Praksa namreč kaže, da ima življenje svoje izvore in svoje zakone, in da ga ni mogoče utesniti v forme Marxizma. Toda, kdor se je v resnici poglobil v Marxov sistem, kdor je premislil to grandiozno logično stavbo pozitivističnega materializma, bo moral kot objektivni razsojevalec priznati, da je revizionizem neokusna krparija Marxizma.

Znano mi je pa tudi, da doslej še vsi programi socialno demokratskih strank bazirajo na temeljih Marxizma, in v kolikor se od njega vsled revizionističnih vplivov oddaljujejo, so ravno nedosledni, nelogični. S tem pa se nisem izrekel za Marxizem, če pravim, da je revizionizem karikatura Marxizma. Smatram namreč predpostavke Marxizma za napačne, vsled česar tudi cel sistem kot na znotraj logično zgrajeno stavbo odklanjam; zato res ne vem, kako pridem do očitka, češ da sem pristaš radikalnega Marxizma. Če pa misli Knaflič, da je ta stvar drugač, lahko pride na dan z dokazi in moje nazore popravi.

Knaflič ima magično besedo „socializem“, ki se mu spreminja v vse mogoče pojme. „Socijalna demokracija je bojujoča se stranka socijalizma. Vendar socijalizem ni nanjo navezan; socijalizem je univerzalen problem vsega človeštva in se deli sam na toliko množico vprašanj, ki so vsako zase zopet problem, da je jasna enotna formulacija socijalizma res težavna. Vsakdo ga formulira tako, kakor smatra ta ali oni problem v socijalizmu za

¹⁾ Glej na stran 66.

važnejši, tako da je le malo ljudi, ki bi ga ne videli, kakor v vzbočenem zrcalu svojega individualnega ali interesnega naziranja.“

Vprašamo: če je socializem res univerzalen problem človeštva, kakor trdi Knaflič, potem je socializem tudi problem meščanstva in nedelavskih slojev sploh; ali so take stranke tudi bojujoče stranke socializma ali ne? In kaj so druge delavske stranke socializma n. pr. narodno-delavske organizacije, narodni socializem etc., če ne bojujoče stranke socializma, seveda socializma z „gotovega stališča“. Ali to ni socializem? Kaj je Klofačevstvo, to nam mora Knaflič še pojasniti.

Dalje pravi: Masaryk je ravno tako socialist, kakor Bernstein, in če ni socialni demokrat, je pripisovati njemu osebno kot češkemu socialističnemu, svoj socializem v meščanski politiki udeležujočemu naprednemu človeku.“ Knaflič trdi, da med Masarykom in Bernsteinom ni načelne razlike, ampak zgolj osebnemu nagnenju Masaryka je pripisovati, da deluje in se udeležuje v buržuaziji, ne pa v socialni-demokraciji. Masaryk se takih notranjih razporov s svojo teorijo in prakso ne bi zavedal? Kdor Masaryka pozna, njegove nazore in značaj, ta kaj takega ne more trditi o njem. Masaryk ima gotovo jasnejše pojme o socializmu, kakor Knaflič, in nam se močno zdi, da tisti, ki vidi socializem v vzbočenem zrcalu svojega individualnega ali interesnega naziranja, ni Masaryk, ampak Knaflič. — In zopet pravi Knaflič: Socializem je svetovno naziranje, ki vodi filozofa preko nereálnih Heglovih idej k Kantovi filozofiji, k agnosticizmu, pozitivizmu, realizmu, Bergsonizmu, Nietzschejevemu individualizmu; socializem je vera mase v boljšo bodočnost; je vera v preporod krščanstva; je smer organizacije delavstva in meščanstva, je smer narodnostne, državne, socialne, trgovske, finančne, carinske politike, se udeležuje v združništvu, v zakonodaji, je tako raznovrsten, da ga sploh ni mogoče opisati v monografiji, ampak v toliko monografijah, kolikor ima panog. Z eno besedo, socializem je smer napredka.“ Zdaj si pa naredite iz tega jasn pojem socializma! Knaflič zahteva od mislečih ljudi naravnost nekaj nečloveškega. Ali je morda to znanstveno pojmovanje socializma? Knafliču moramo odkritosrčno povedati, da to, kar je v teh stavkih zmetal skupaj, je kolosalen nesmisel. Če je socializem univerzalen problem, potem ne more biti nobeno svetovno naziranje, in če je svetovno naziranje, ne more biti smer organizacije delavstva ali celo vera v preporod krščanstva etc. Takih diverznh stvari se ne da spojiti niti s smerjo napredka. Knaflič si bo moral torej svoj pojem o socializmu še temeljito ujasniti. Potem pa

magari naj pride interpretirati načela narodnega radikalizma; potem bo tudi mnogo ložja diskusija o tem, če je narodno-radikalen program socializem ali ni socializem, če se krije z načeli socialne demokracije ali se ne krije, če je logičen ali protisloven, če je moje umevanje in interpretiranje teh načel nesmisel i. t. d. Pa brez zamere, gospod Knaflič!

PREGLEDI IN REFERATI.

SLOVENSKA UMETNOST.

Nekaj o grafični umetnosti. Kdor pri nas govori o grafični umetnosti, ne misli vedno na one tehnične pripomočke, ki dovoljujejo slikarju izdelati slike v večjem številu iztisov, ampak na ilustrativno umetnost sploh. Vsaj »grafični« oddelki modernih razstav kažejo na to. Tam vidimo poleg pravih grafičnih umotvorov pogostoma originalne risbe, perorisbe, gouache, akvarele i. dr. Ūzrok temu je gotovo zunanja podobnost takih - le umotvorov z grafičnimi deli, morda ne v zadnji meri njih format, ki zahteva z onimi vred posebnega oddelka. V slovenskih razstavah pa celo sploh pogrešamo pravih grafičnih umotvorov in to iz enostavnega vzroka, ker se med Slovenci skoro nikdo resno ne bavi z »grafiko«.

Zato ne bo odveč, če v kratkem izpregovorimo o tej plemeniti panogi slikarske umetnosti, morda vzbudimo s tem pri slikarjih samih željo, posvetiti se temu delu; morda vzbudimo zanjo nekoliko zanimanja tudi med umetnost ljubečimi laiki, kar bi seve, indirektno moglo doseči isti vspeh.

Iz pojma grafična umetnost moramo nadalje izločiti še one vrste reproduktivne umetnosti, ki mehaničnim potom razmnožujejo navadne slike v ilustrativne namene. Vendar se bomo morali vrniti tudi k tem, da razjasnimo boljše razliko med originalnimi grafičnimi izdelki in mehaničnimi posnetki originalnih slik.

Kakor znano, izdelujejo se potom tiska reprodukcije slik na tri v bistvu nasprotujoče si načine. Tisek se pač vrši v vseh slučajih tako, da se slika prenese najprej na trdo ploščo, od katere se da večkrat posneti. Te plošče, ki imajo pri lesorezu prazna mesta risbe (visokotisek), pri bakrorezu risbo samo vdolbeno (globokotisek), in so pri litografiji ravne (planotisek), morejo dati reprodukcije originalne vred-

nosti le tedaj, ako so od umetnika samega izdelane. Marsikdo vidi v tem ročnem delu umetnikovem morda kaprico, češ, kar se da mehničnim potom vstvariti, je nesmiselno lastnoročno izdelovati. Kakor se naprimer platno ne izdeluje več doma in ogenj ne zapali več s kremenom.

In vendar kako je to neupravičeno! Ako bi kdo naslikal enostavno črno belo risbo, recimo v širokem načinu lesoreza in bi se po tej enostavni risbi izdelal navadni cinkografski kliše, ne bi to bilo nikdar enako lesorezu. Tu je risal čopič — tam je rezalo dleto. Vsaka detajlna oblika mora biti različna. Kratko: risba s čopičem bi samo posnemala lesorez kakor se dragulji posnemajo s steklom. Kdor ima smisla za pristnost materijala, bo vedel ceniti umetniško ceno lesoreza.

In kaj naj pravimo o bakropisu, o tem nežnem in gibčnem zastopniku bakrorezne umetnosti? Kje bi mogla pero in čopič in morda autotipični kliše posnemati verodostojno pravi bakropis?

Bakropisi so med slikami to, kar so gosli med instrumenti. Malo drzna primera, kaj ne? Ampak pomisliti je treba, kako pripušča ta čudovita tehnika umetniku najfinejše in najnežnejše prehode, če pa hoče, zopet mogočne kontraste iz fortissima črnih senc do piassima oddaljenih pajčolanastih meglic.

Kaka mnogovrstna so sredstva, s katerimi razpolaga bakropisec. Najprej samo preprosta igla, morda navadna šivanka, ki je bila namenjena za krpanje raztrganih hlač, a je slučajno prišla v roke umetniku — bakropiscu. Kraljica med šivankami!

Šivanka, ali recimo bolje, jeklena zelo ošiljena igla, pritrjena na leseno držalo, to je tedaj risalo. Ona razreže tanko asfaltno plast, ki je ž njo pokrita prej blesteča se bakrena plošča, v enako tankih potezah. Nekako trde se zde te poteze in vzbujajo dvom, ali se bo nameravani mehki efekt bakropisa tudi posrečil. Toda plošča pride v kislino. Kakor mleko bela pena začčenja pokrivati tanke potezice in že je dovolj učinka za nastanje partije. Voda mora takoj uničiti razjedajoče delovanje kisline in svetla mesta pokrije čopič z novim firnežem. Zopet drugo izjedenje, nato drugo pokrivanje in tako dalje od stopnje do stopnje tri, štiri, petkrat. Ko je plošča očiščena, že kaže prvi odtisek skelet bodočega bakropisa. Sedaj pa pride popravljanje, tu poglobitev preplitvih žlebčkov, tam nasprotno, in končno se gladki deli plošče na razne načine napravijo bolj ali manj hrapavi, ako je treba, da ne ostanejo na odtisku beli, ampak da kažejo ono žametno mehko barvo, lastno bakropisom.

In odtiski! To ni, kakor tiskanje z rotacijskimí stroji, kjer prihaja na eni strani papir v stroj, na drugi strani pa padajo, kakor zrela jabolka, popolnoma izgotovljeni odtiski v koš.

Vsak odtisek je tu umotvor posebej. Tiskanje se radi drugačne površine plošče ne more vršiti tako, kakor z navadnimi klišeji. Barva se tu nabere samo v zarezah, nastalih vsled delovanja kisline, gladka mesta ostanejo prazna. Mokri papir, ki mora biti porezan, se pritisne nato z velikim pritiskom na ploščo in pokaže so slika.

Seve stane tak odtisek mnogo potrpljenja, predno se posreči. Pri prvem je bilo barve premalo, pri drugem je bila neenakomerno

naložena na ploščo, tretjič je odtisek slab, ker je bil papir premoker itd. itd. Tiskanje je morda še težavnejše, kakor izjedanje, in zahteva mnogo prakse. A trud se izplača, zakaj vsak posrečeni odtis napravi izdelovatelju novo veselje.

Planotisek ima poglavitnega zastopnika v litografiji. Ta način tiskanja je pri nas še najbolj znan in vdomačen, saj imamo tudi v Ljubljani star domač litografski zavod Blasnikovih naslednikov. ki je znan tudi izven naše domovine.

Pri litografiji je glavni princip adhezija. Risalno črnilo ima maščobo v sebi. Ako se s tem črnilom poslikanana plošča polije z vodo (to je samo princip, praksa zahteva poleg vode nekoliko kisline itd.) adhezira tiskarsko barvilo prenešeno z valjarjem na kamen, le risba, ki se je voda ne prime in ki ostane vsled tega suha.

Le redkokedaj se umetniki bavijo s tem, da bi sami risali na litografski kamen. Ali se boje truda ali nevspeha? Kdo bi to uganil? A koliko lepega bi se vstvarilo s pomočjo litografskega kamna. Tu je še ledina, slovenski grafiki, tu orjite!

Umetniška originalna litografija je poklicana, da popularizira umetnost v najširših krogih. Saj dopušča ta slika na kamen narisana brezštevilne odtiske. In tu ni treba nobenega eksperimentiranja, tu se riše, kakor na papir.

Kdo ni videl še raznih svetniških pildkov, ki se prodajajo na naših sejmi in jih kažejo danes izbe na kmetih? Ali se ne bi za isti denar slike istega sižeja od umetnika vstvarjene ravno tako izplačale? In umetnost bi tako prodirala v zadnjo gorsko kočjo, sama, brez reklame, brez pritiska.

Nočem s tem degradirati litografske umetnosti, če rečem, da je poklicana umetnost popularizirati. Mnenja sem namreč, da je tudi najboljše še dovolj dobro za narod. Tudi kmet ima fino oko za lepoto četudi ne vsak, saj tudi vsak izobraženec ni dovzet za umetnost.

Litografija dovoljuje tudi velike formate. Pokrajine v več barvah tiskane nadkriljujejo v pestrosti večkrat najboljša olja.

(Dalje prihodnjič.)

Umetniška razstava v Trstu se je popolnoma ponesrečila. Slikar Bedrich Vesely, Čeh iz Prage, je imel namen vstanoviti v Trstu stalno umetniško razstavo. Pomagal mu je pri tem projektu naš kipar Zajc in po dolgem trudu in velikih stroških (okoli 1000 K) se je I. razstava otvorila. Prinesla je poleg umotvorov imenovanih prirediteljev, med katerimi so posebno Zajčeve skice vse hvale vredne, nekaj novih del brata in sestre Šantel in razne umet. obrtne predmete. Razstava sicer ni bila obsežna, obsegala je le eno sobo in predsobo, a napravila je čeden utis in bi bila zaslužila mnogo podpore. A kakor poroča »Edinost« se je našlo le okoli 200 (dvesto ne dvajsettisoč!) ljudi, ki jim ni bilo žal 20 krajcarjev za vstopnino! Koliko umotvorov se je prodalo za privatne in javne galerije, o tem kronika molči. Letelo je sicer precej puščic na Tržačane, ki so tako apatični itd. A pravijo, da riba pri glavi smrdi. Kako to, da Vesely ni našel podpore pri onih, ki so mu obetali zlate gradove, ko so ga privabili v Trst, a so ga pustili na cedilu?

Permanentna razstava je tedaj padla v vodo. Ž njo menda tudi

slikarska šola v Trstu, o kateri se je večkrat čulo, da eksistira, vendar pa naši listi niso imeli poguma pisati, da ima le — 3 učence v obeh oddelkih. Čemu varamo sami sebe? Tako ne gre dalje. Ali začnemo res z vnemo — saj ravno Tržačanom se pri drugih prilikah ne manjka — ali pa pustimo vse skupaj! —e—

HIGIJENA.

O poizkusih kraljeve angleške komisije za preiskovanje tuberkuloze. C. k. sanitetni svetnik Dr. Theodor Altschul v Pragi objavlja in komentira v reviji »Das österreichische Sanitätswesen« zelo zanimive rezultate angleške kraljeve komisije za preiskovanje bistva tuberkuloze.

Preiskovanja so trajala deset let, končno poročilo je zelo obširno, sestavljeno v strogo znanstveni statistični formi. Objavljeno je bilo v angleški reviji »Tuberculosis«.

Tu hočemo navesti samo nekatere podatke, ki naj razjasnijo bistvo te nevarne bolezni.

S kraljevim dekretom z dne 31. julija 1901. je angleški kralj Edvard določil komisijo v svrhu študiranja tuberkuloze. Člani komisije so imeli v Stanstedu na razpolago tri velike prostore, ki so bili od sebe popolnoma oddeljeni in so obstojali iz mnogih hlevov za poizkuse na živalih in raznih kemičnih, fizioloških in bakterioloških laboratorijev. Vse te prostore je komisiji prepustil zastoj nek zasebnik, da bi imela država manjše stroške.

Eksperimenti so se vršili pod vodstvom Dr. Hammond-Smith-a, kateremu je bilo prideljeno mnogo učenjakov - strokovnjakov in delavcev, nalašč v to svrhu izučениh.

Pacijenti boleajoči na tuberkulozi, so sami z največjim zanimanjem sledili razvoju poskusov ter so se dobrovoljno podvrgli vsem naredbam.

Cela komisija je bila razdeljena v več sekcij; vsaka sekcija je eksperimentirala z gotovim materijalom.

Goveda določena za eksperimentiranje je bila voljena iz samo enega, tuberkulozi zelo resistantnega plemena.

Poizkusi o imunizaciji (nevsprejemljivosti) telet niso bili rešeni definitivno. Inficiranje telet s človeškimi tuberkuloznimi bacili je pokazalo, da se sicer doseže gotova resistenca, ako se podavajo bacili v mali meri dolgo časa, toda absolutne imunizacije ni bilo mogoče doseči.

Poizkusi na brejih kravah so pokazali, da je prešla v gotovih slučajih bolezen na povržena teleta.

Bacili lupusa (kožna tuberkuloza) so bili izpostavljeni svetlu in pokazalo se je, da svetlobni žarki omejujejo razvoj lupusnih bacilov, toda ni se posrečilo analizirati način tega škodljivega vpliva.

Članom komisije so bila predložena sledeča tri vprašanja:

a) Ali je tuberkuloza pri živalih in ljudeh istovetna?

b) Ali je mogoča medsebojna infekcija med živalmi in ljudmi?

c) Pod katerimi pogoji je prenosnost z živali na ljudi mogoča in kateri pogoji povspesujejo oziroma ovirajo to prenosnost?

Trije tipi tuberkuloznega bacila. Omenjena preiskovalna komisija je prišla do sklepa, da eksistirajo trije tipi tuberkuloznega bacila, namreč: človeški ali humani, goveji ali bovini in ptičji tip.

Pri človeku prevlada humani tip, toda pogosto je bil najden tudi bovini, v nekterih slučajih pa se nahaja posebna vrsta tuberkuloznih bacilov, ki se razlikujejo od vseh treh omenjenih tipov.

Goveji (bovini) tuberkulozni bacil. Ker je nemogoče, morfološko razlikovati omenjene tri tipe bacilov, se v svrhu karakteristike raznih tipov poslužujejo diferenciacije glede učinkov na raznih živalih in razlike glede razvoja na umetno pripravljenih kulturah.

Bovini tip se razvija počasi na kulturah pripravljenih iz krvnega sera, na glicerinovih kulturah prosperira različno.

Bovini tip injeciran v množini 50 miligramov pod kožo teleta, povzroči splošno tuberkulozo vseh organov, ki uniči žival tekom osem tednov. Na mestu injekcije nastane siroviti absces, limfatične žleze se spremene v sirovite ozle, ki se pojavijo tudi v ostalih organih. Doza 50 miligramov tvori jedoto strupenosti.

Pri kuncih zadostuje doza 0.01—0.1 miligrama bacilov, da povzroči celotno tuberkulozo in žival uniči.

Zelo občutljive proti malemu množtvu bovinih bacilov so opice, posebno šimpanzi in pa morski prešički.

Miši in podgane so resistantne proti temu tipu. Injekcija povzroči samo lokalno ognjenje, toda živali ne dobe celotne tuberkuloze in z lahkoto ozdrave. Tudi psu ne škodi podkožna injekcija, toda podleže intravenoznim (v žilo) in intraperitonealnim (v trebušno votlino) injekcijam.

Tudi perutnino usmrti intravenozna aplikacija, podkožno pa preboli.

Bovini tip tuberkuloze, gojen v umetnih kulturah, ohrani svojo virulenco dolgo časa, v tem slučaju več ko dve in pol leta.

Človeški tip tuberkuloznega bacila (*T. humanus*). Na umetnih kulturah pripravljenih iz krvnega sera se množi človeški tip mnogo hitreje kakor goveji.

Učinek na živali je mnogo slabši in tudi manj nevaren kot pri prejšnjem tipu.

Podkožna injekcija 50 miligramov pri teletih povzroča samo lokalno afekcijo, in poizkusna žival ozdravi z lahkoto.

Kuncem podkožno injeciran učinkuje počasneje in slabeje kot tip goveji; doza 0.1—1 miligram (tip bovini 0.01—0.1 mgr) še le povzroči celotno tuberkulozo, ki je veliko manj intenzivna, in žival živi večina dalje nego tri mesece.

Domača svinja in koza sta proti človeškemu tipu zelo resistantni.

Toda zelo lahko podležejo opice, posebno šimpanz, ravno tako pes in mačka, tudi podgane in miši usmrti prej kot goveji tip. Zelo dolgo ohrani svojo virulenco na umetnih kulturah in celo po letih je zmožen inficirati.

Ptičji tip tuberkuloznega bacila pokrije površino na umet-

nih kulturah krvnega sera in glicerina z belo maso in tudi množi se veliko počasneje kot prejšnja dva reprezentanta tuberkuloze.

Ptičji tip učinkuje zelo intenzivno na domačo perutnino in ptice sploh, povzroča tuberkulozo notranjih organov, pljuč, jeter, slezena, napade mišice, kožo in kosti.

Papige obole na vnetju črevesne sliznice. Sploh so papige podvržene vsem trem tipom tuberkuloznega bacila.

Med ostalimi živalmi pa sta edina sesavca miš in kunec podvržena progresivnim izpremembam ptičje tuberkuloze. Pri ostalih sesavcih se pojavi po aplikaciji lokalna izprememba tkanin, ki pa ne vede k celotni tuberkulozni afekciji.

Človeška tuberkuloza. Omenjena komisija je nadalje preiskala 108 slučajev človeške tuberkuloze. Bacile najdene v tuberkuloznih središčih, predvsem v pljunkih, so na umetnih kulturah vzgojili ter natančno preiskali velikost nevarnosti in njihovo življenjsko silo.

Pljučna tuberkuloza je razdeljena v dva dela glede proveniencije bacilov.

V 14 slučajih so vzgojili bacile iz mrtvih teles, s tem, da so napadeno tkanino preiskali in da so iz njih izolirali tuberkulozne bacile.

Drugi del so tvorila sputa (pljunki) 28 tuberkuloznih še precej mladih individuov. V teh slučajih je bilo treba stroge pozornosti, da bi bolniki ne dobili v svoj sputum bacilov bovine proveniencije.

Končni rezultat je bil, da je 26 slučajev izkazalo tuberkulozne bacile človeškega tipa, dva sta bila inficirana z govejimi bacili. Tudi preiskavanja, ki so se vršila tekom več mesecev, celo več let pozneje, so potrdila pri teh dveh bolnikih vzrok bolezni bovini tuberkulozni bacil.

Nadalje je bilo preiskanih 5 slučajev tuberkuloze bronhialnih (produšnih) žlez; in našlo se je, da so vsebovali trije slučaji samo človeške tuberkulozne bacile in dva slučaja sta imela človeški in goveji tip.

V devetih slučajih tuberkuloze cervikalnih (vratnih) žlez, je bilo šest inficiranih s humanim, trije z bovinim tipom.

Med 29 slučajih abdominalne tuberkuloze (trebušne jetike) je bilo okuženih 14 z govejim, 13 s človeškim in dva z mešanim tipom. Med temi so bili vsi otroci 1.—8. leta. Ti pacienti so pozneje pomrli radi progresivne tuberkulozne afekcije.

Iz tega je razvidno, da se zelo pogosto (v tem slučaju več nego polovico) otroci okužijo z govejo tuberkulozo.

Ona dva slučaja, ki sta imela mešano tuberkulozo, sta bila 18 letni mladenič in 70letni starec, končno sta oba umrla na razširjajoči se tuberkulozi.

Nadalje je bilo 14 slučajev tuberkuloze kosti in sklepov in par slučajev tuberkuloze ledvic in mod (testes), vsi so imeli humani tip tuberkuloze.

Končni rezultat 108 preiskanih slučajev je bil: 84 je bilo inficiranih s človeškim tipom, 19 z govejim in 5 slučajev mešanih. Razvidno je, da nastane infekcija z govejim tuberkuloznim bacilom s pomočjo hrane in da obole oni organi, ki so v direktnem kontaktu s

hrano, to so cervikalne (vratne) žleze in abdominalna (trebušna) krajina.

Poskusi glede virulence (življenske in razmnoževalne sile) nam podajajo sledeče rezultate: Človeški tip se razvija na teletih zelo počasi in končno zamrje.

Pri bovinem tipu, prenešenem s človeka na govedo (navadno na tele) raste virulenca in vsled pasaže skozi več goved postane mnogo jačji, seveda s tem tudi nevarnejši kakor je bil na človeku.

Lupus (volk). Lupus je kožna tuberkuloza, njen razvoj je zelo počasen in lahko traja leta in leta predno prodre tuberkuloza s kože na notranje organe.

Dr. Stanley Griffith (član omenjene komisije) je preiskal 20 slučajev lupusa.

Kakor omenjeno je človeški tuberkulozni bacil zelo virulenten na ljudeh, opicah in prešičkih, toda ne množi in ne razvija se na govedi. Goveji tip tuberkuloze je samo v določenih dozah nevaren goveji živini, v zelo majhnih dozah opici, kuncu in morskemu prešičku.

Med temi 20 slučajji lupusa, so bili najdeni samo v treh slučajjih bacili odgovarjajoči prej popisanim tipom in sicer je bil najden en slučaj govejega in dva slučajja človeškega tipa.

V ostalih slučajjih so se lastnosti najdenih bacilov približale deloma govejemu deloma človeškemu tipu.

V nekaterih slučajjih je rasla virulenca vsled pasaže skozi telo kunccev, goved in opic, v drugih se je virulenca zmanjšala.

Tuberkuloza pri drugih živalih. Domačo svinjo lahko inficirajo vsi trije tipi tuberkuloznega bacila, vendar je bovini tip najbolj nevaren in tudi pri svinjah najbolj razširjen.

Isto je opaziti pri konjih. Lastnosti bacila konjske tuberkuloze so podobne bovinemu tipu, samo, da je njegova virulenca slabša.

Učinek in usoda tuberkuloznih bacilov pri podkožni injekciji in patologične izpremembe v tkanivu. V nekaterih slučajjih zamrejo injecirani bacili, vsled česar ne rezultirajo nobene izpremembe okuženja. V drugih slučajjih se zopet razširjajo po vsem telesu in povzročijo celotno tuberkulozo. V večini slučajev pa je njihov učinek odvisen od množine in virulence apliciranih bacilov.

Pri eksperimentih z negovanjem snovi (navadno pljunkov) obsegajočih infekčni material, se je pokazalo, da preide infekčni agens skozi sliznico črev v mezenterialne žleze, katere sicer skušajo zadržati bacile toda, ako so virulentni in v zadostni množini, si vendar končno najdejo pot tudi v ostale organe in na ta način povzročijo celotno obolenje.

Dr. Stanley Griffith je injeciral doječim kozam in kravam bacile raznih tipov in je konstatiral, da se bacili izločujejo v mleku, kjer se nahajajo več tednov in mesecev, kjer se celo pomnože, ne da bi atakirali vime.

Konečno se je izkušalo različne tipe tuberkuloznih bacilov modificirati, to je določen tip recimo človeški spremeniti v goveji, s tem da se je človeško tuberkulozo injeciralo teletom, in da je pasirala več goved in tako živela v živalskem organizmu več let. Toda vsa ta prizadevanja so bila negativna.

J. Jurečko.

LITERARNI PREGLED.

O zdravilni moči solčnih žarkov. V reviji »Umschau« je napisal dvorni svetnik dr. Winternitz članek o zdravilni moči solčnih žarkov. V zadnjem času se je pokazalo, da imajo solčni žarki velik vpliv na razvoj nekaterih bolezni posebno tuberkuloze in ekzema. Na to je upozoril Dr. Jerusalem v javnem predavanju na Dunaju. Dr. Winternitzu se je posrečilo doseči lepe uspehe pri skrofulozi, nervozi in slabokrvnosti.

Radioaktiviteta, napisala Mme. Curie v nemščino prevel Dr. Finkelstein, Lipsko 1912, založ. Akad. Verlagsgesellschaft (28 Mk.)

Radij je prvina, ki se zelo razlikuje od drugih znanih prvin po svojih fizikalnih in kemičnih lastnostih. Z eksperimenti radija se ukvarja znana francoska znanstvenica Curie, ki je izdala knjigo kot produkt dolgoletnega študija. V svojem delu je obdelala snov vsestransko in tako dovršeno, da je knjiga sploh dosedaj edina svoje vrste na tem polju.

Der Hypnotismus oder die Suggestion und die Psychotherapie, ihre psychologische, psycho-physiologische und medizinische Bedeutung. Forel, 6. umgearbeit. Ausgabe, Stuttgart 1811, Ferd. Enke (6-60 Mk.)

Forel je izdal omenjeno knjigo, v kateri jako lepo osvetli nekatere duševne pojave »hominis sapientis«.

Psychologie und Psychopathie des Dichters. Privatdoz. Dr. Otto Henrichsen in Basel. Wiesbaden 1911. I. F. Bergmann (2-80 Mk.)

Izkuša podati analizo psihe pesnika. Kakor znano, je pri pesniku fantazija posebno razvita. Marsikatero pesniško delo nosi jasno znake pseudologiae, phantasticae in halucinacij. Na podlagi nekaterih pesniških del dokaže pisatelj, da so bili mnogi pesniki psihopatični v svoji ekscentričnosti in bizarnosti. I. J.

RAZNO.

K shodu narodno-napredne stranke. Začetkom meseca julija se snidejo zaupniki narodno-napredne stranke na posvetovanje. Ne vemo sicer, o čem vsem se bodo posvetovali. Gradiva je dovolj. Vendar v interesu dobre stvari opozorimo na tem mestu na nekatere stvari, na katere se pri takih shodih navadno pozablja.

Od zaupnih shodov se navadno pričakuje vse in misli se, da taktika in agitacija v volitvah vse opravi. To je napačno. Volilna politika je le en del celotne politike, ki hoče imeti pozitivne vspehe. Ti vspehi pa so vezani na sto in sto drugih pogojev, ki zahtevajo mnogo sistematičnega pripravnega dela. Predvsem pa je treba, da se začnemo že enkrat zavedati, da je fundament pozitivni politiki izobrazba. Splošna izobrazba pripravlja duševno razpoloženje in dovzetnost mase za politične ideale. Program je treba popularizirati s

tiskom in z besedo; narodno - napredna načela morajo postati res življensko prepričanje mas, morajo preiti volilcu v kri in meso, potem še-le se da delati vspešna volilna politika, ki je nekak predakt k uresničenju političnih idealov, za katere se bijemo. Potem tudi ne bomo več doživljali mučnih prizorov, da moramo za časa volitev odstavljati načela z dnevnega reda ali jih celo pred nevednimi, od nasprotnikov zbeganimi volilci zatajevati. O tem bi vedel marsikdo iz lastne izkušnje pripovedovati. Svobodna šola, razporoka, ločitev cerkve od države so še do danes strašilo v rokah klerikalne stranke. To pa po naši lastni krivdi, ker ljudstvo o tem ni poučeno. Pisati, brati in druge enostavne stvari se mora človek učiti več let in to sistematično, po stopnjah. Težke probleme življenja, politična načela pa naj ljudske mase razumejo tekom nekaj ur na par volilnih shodih. V tem tiči kardinalna napaka našega političnega dela in iz tega izhajajo tudi vsi naši nevspehi.

Ako bode naše ljudstvo poučeno, potem bo tudi konec klerikalnega demagoštva na Slovenskem. Kako preišljeno, vsestransko in vztrajno je treba delati za politično izobrazbo ljudstva, v tem oziru se moramo še dosti učiti od socialnodemokratske stranke.

Krajne in okrajne organizacije se morajo začeti gibati, njih člani se morajo shajati večkrat k poučnim predavanjem. Gibati pa jih mora centrala. Organizacije si morajo vežbati svoje agitatorje. Agitacija mora biti stalna, ne samo za časa volitev. Osnovati si morajo mladinske organizacije, ker v teh pravzaprav so tla za politično izobrazbo. Tudi akademičnim organizacijam, katere so s stranko v organski zvezi, bi se morala dati stalna inicijativa k izobraževalnemu delu. V teh organizacijah se po našem mnenju mnogo preveč vežbajo v prirejanju reprezentativnih zabav, pa premalo se vrši izobraževalnega dela. — Tudi politično izobraževalno delo se mora vršiti po zasnovanem načrtu. Vedeti se mora kaj se hoče doseči in katero delo je treba v gotovem času izvršiti. Od slučaja do slučaja se danes ne da politično živeti. Napredna stranka ima — v primeri z drugimi — mnogo duševnih sil, ali te so danes mrtve in raztresene. Združite jih, vzbudite jih in dajte jim smer dela! Seveda mora iz naprednih vrst izginiti vsaka zavist in osebna konkurenčnost. Kar kdo naredi, to je njegovo, to se mu mora pustiti in pripoznati. V tem znamenju zmagamo.

R.

Slovanska zveza akademij znanosti. Ravnokar se je ustanovila v Petrogradu zveza vseh slovanskih akademij znanosti. Tudi poljska se pridruži. Pomen tega dogodka je nedoziren za kulturno zблиžanje in povzdigo slovanskih narodov. Slovanstvo je na pohodu.

Vseslovanska narodopisna razstava v Pragi. Tukaj se je ustanovil komite za vseslovansko narodopisno razstavo. Po dosedanjih načrtih bo ta razstava naravnost nekaj epohalnega. Stala bo krog 2 in pol milijona, katera vsota je zagotovljena. O nadaljnjih pripravah bomo poročali.

Društvo češko-jugoslovanske vzajemnosti. V Pragi se snuje društvo, katerega namen je pospeševati kulturne in dospodarske stike med Čehi in Jugoslovani.

„Naši Zapiski“ o narodnem radikalizmu. V svoji zadnji šte-

vilki so se »Naši Zapiski« povzpeli do trditve, češ da je narodno-radikalna struja zakrivila septemberske dogodke. Če kak klerikalni redaktor to izusti, mu človek ne zameri, ker vemo, da od pasioniranih obrekovalcev in lažnjivcev človek resnice ne more pričakovati, ampak če dr. juris, ki govori slovenski inteligenci v svojih Zapiskih o časti in resnici, da dostojnemu človeku že predsedal, izreče tako pavšalno obdolžitve, mu moramo zameriti. »Naši zapiski« že več let deklamirajo o narodno-radikalni struji, da propada, da je brezpomembna, da je puhla, impotentna itd. V ustih voditelja socialne demokracije je to smešna fraza. Pripravljeni smo vsak čas zagovarjati trditev, da je narodno-radikalna struja tekom desetih let svojega obstanka izvršila toliko in tako važnega kulturnega dela, da se vsak kulturni delavec te struje lahko postavi pred urednika »Naših Zapiskov«. Ta, ki propada in postaja nesposobna, pa ni narodno-radikalna struja, ampak jugoslovanska socialna demokracija, ki se je na zadnji konferenci pokazala kot elektriziran okostnjak brez vsake duševne sile. Gospodje pri »Naših Zapiskih« naj le preiščujejo sklepe svoje ljubljanske konference, potem bodo zadobili primerno mnenje o sebi!

Replika na dr. Vošnjakov odgovor. V prvi številki »Napredne Misli« smo povedali stvarno utemeljeno mnenje o zagrebški slovenski docenturi. Dr. Vošnjak je čutil potrebo v »Vedi« odgovarjati. Kako odgovarja? Pravi, da je Zagreb edino pravo mesto za slovenske docente in dijake, in pristavlja, da je nekaj nenaravnega, ako slovenski dijaki ne zahajajo študirat v Zagreb.

Jaz pa pravim, da to ni nič nenaravnega. Revni slovenski študent mora gledati na to, da bo njegov študij imel realen uspeh, prisiljen je vsled svojih neugodnih gmotnih razmer misliti na to, da čim prej doštudira in pride do kruha. Slovenski študent pa dobro ve, da tam ne more polagati veljavnih izpitov. Te realne razmere so vzrok »nezdravega« pojava, da slovenski dijak ne gre v Zagreb študirat. To je dr. Vošnjaku tudi dobro znano, zato je nekam čudno, da odkar je postal docent v Zagrebu tega noče več vedeti.

Trditev, da je Zagrebška univerza na isti stopnji kakor je n. pr. Dunajska in Praška — ne rečem, da bi ne imela sposobnih učnih sil, ali glede učnih sredstev se ž njimi vendar ne more primerjati — je milo rečeno neodkritosrčna.

Med drugim sem tudi zapisal, da se z ustanovitvijo slovenskih docentur zvezane nepremagljive ovire, dr. Vošnjak pa vprašuje: zakaj se zapreke niso pojavile že pri potrditvi prve slovenske habilitacije. Odgovor na to je čisto enostaven; ker merodajni krogi dobro vedo, da ena lastovka še ne dela spomladi in da je habilitacija dr. Vošnjaka, ki mora predavati v hrvaškem ne v slovenskem jeziku, njegova privatna zadeva, ki ne bo imela nobenega dalekosežnega pomena, dokler bo slovenskemu dijaku sploh nemogoče študirati v Zagrebu. Povdarjal sem, da nam je vsak nov docent v Zagrebu dobrodošel, ker se s tem množe in izpopolnjujejo naše sile, ali glede slovenskih stolic v Zagrebu smo izrekli svoje skeptično naziranje in ga tudi utemeljili.

Dr. Vošnjak popolnoma resnično piše, da se je mnogo pisalo o Pragi. Ali dr. Vošnjak pa menda vendar ne pričakuje, da bi se slovenske stolice v Pragi morale že zaradi tega uresničiti, ker sva jaz

in dr. Vošnjak pisala za Prago. Dr. Vošnjak ve celo povedati, da so celo iskali kandidate za docenturo v Pragi. Res je menda nekdo docenture okoli ponujal. Pa naj vendar še pove, kdo jih je iskal in koliko se jih je oglasilo. Če kdo govori o kakih neuspehih v Pragi, ima govoriti edino dr. Vošnjak. Tako je stvar. Da se pa Slovenec v Pragi more habilitirati — sicer malo težje, kakor v Zagrebu, pa to nam ni v nobeno škodo — tega danes nikdo ne more zanikati. Dr. Vošnjak je hotel kovati kapital iz moje opombe, da mora praški slovenski docent obvladati korektno češčino, in znanstveno terminologijo. Za razumnega človeka, ki pozna docentski poklic iz prakse, je to nekaj razumljivega. Docent, ki svoj poklic resno vzame, mora predavati, in po zakonu je predavateljski jezik češki. Pa ko bi tega zakona ne bilo, bi moral predavati vseeno češko, ker je vezan izvečine na češko slušateljstvo, na drugi strani se vendar ne more odtegovati češki znanosti in njenim krogom. To so merodajni razlogi, vsled katerih mora slovenski docent obvladati češki jezik in njega znanstveno terminologijo. Vprašamo pa dr. Vošnjaka: Kako pa on predava v Zagrebu? Slovensko? Ali njemu ni treba obvladati hrvaščine in njene znanstvene terminologije. Kako je torej v tem oziru prednost Zagreba pred Prago za slovenskega docenta, razen morda te, da se hrvaščine lažje nauči. Od katerega jezika pa ima večjo korist, to je prav lahko odgovoriti.

Dr. Vošnjak naj le poizkusi v Zagrebu s slovenskimi predavanji! Potem bomo videli, kako daleč sega naklonjenost bratov Hrvatov do slovenskega vseučilišča.

Dr. Vošnjak se vpraša tudi, kako korist da ima slovenski dijak od češke pravne terminologije, ki je ne rabi v uradu. Odgovarjam: skoro nobene, kakor je nima od hrvaške, zakaj slovenski pravnik potrebuje v uradu najprej nemško potem slovensko in končno še italijansko terminologijo, pa nobene druge. Tako je v našem trdem življenju! In vprašam dr. Vošnjaka: Ker mora slovenski pravnik v današnjih razmerah ovladati nemško pravno terminologijo, ali se jo bo v Zagrebu lažje naučil kakor v Pragi, kjer smejo slovenski pravniki študirati po nemških knjigah in delati izpite v nemškem jeziku? Ali ni to velik dokaz porazumljenja češke univerze za faktične potrebe slovenskega pravnika? Sicer pa je bil dr. Vošnjak dokler je bil še v Pragi tudi istega mnenja, le da ga je izpremenil, odkar se je iz Prage preselil v Zagreb. Na moje prave argumente, ki govore za Prago in proti Zagrebu, pa dr. Vošnjak molči in to je zanimivo. Ne morem razumeti, da se Slovenci ogrevamo za utrakvizacijo Zagrebške univerze, ko se sami potegujemo za slovensko univerzo, zakaj jasno je, da s tem svojo kulturno zahtevo delamo neaktualno in realiziranje slovenske univerze onemogočujemo. Interesi se tukaj križajo. In ne vem, zakaj bi morali ravno mi kulturno slabši Slovenci svoje interese žrtvovati Hrvatom. Izhod iz te kolizije naših kulturnih interesov vidimo le v tem, da Hrvati utrakvizacijo Zagrebške univerze odstavijo z dnevnega reda za toliko časa, dokler ne bo stala slovenska univerza v Trstu. O tem bomo še govorili.

M. Rostohar.

VSEBINA DRUGE ŠTEVILKE:

Dekadentna javnost.	Str.	49
Dr. EDVARD BENEŠ: Politične stranke in struje.	„	53
Dr. IVAN LAH: Herzen.	„	58
Ph. in th. Dr. FRAN LOSKOT: Verska kriza.	„	63
Ulehlove misli o šoli.	„	67
KRITIKA IN POLEMIKA: Ušeničnik pa narodnost. — Brunčko o teoriji in praksi. — Narodni radikalizem, socializem in drugo.	„	73
PREGLEDI IN REFERATI: Slovenska umetnost. — Nekaj o grafični umetnosti. — Umet- niška razstava v Trstu. — Higijena. — O poizkusih kraljeve angleške komi- sije za preiskovanje tuberkuloze. — Li- terarni pregled. — O zdravilni moči solčnih žarkov. — Radioaktiviteta. — Der Hypnotismus oder die Suggestion und die Psychotherapie. — Psychologie u. Psychopathie des Dichters. — Razno. — K shodu narodno-napredne stranke. — Slovanska zveza akademij znanosti. — Vseslovanska narodopisna razstava v Pragi. — Društvo češko-jugoslovanske vzajemnosti. — „Naši Zapiski“ o na- rodnem radikalizmu. — Replika na dr. Vošnjakov odgovor.	„	86

„NAPREDNA MISEL“

izhaja kot dvomesečnik in stane v naročbi na leto 5 K
(po 3 in 2 K v obrokih), za dijake pa 4 K, posamezni
zvezek po 1 K.